

ANNO DOMINI MCXXV

COSMAS PRAGENSIS

COSMÆ CHRONICA BOHEMORUM

(Edidit D. RUDOLFUS KOEPKE ph. D., apud PERTZ, *Monum. Germ. hist. Script. t. IX, p. 1*)

PROLEGOMENA

COSMÆ PRAGENSIS ÆTAS, NATALES, RES GESTÆ

Cosmas Pragensis, quem patris Bohemicæ histo-
riæ Herodotique splendidissimis nominibus jure or-
narunt viri, de perscrutandis Bohemorum rebus
gestis optime meriti, inter Germanicarum etiam
rerum scriptores, sive rerum materiem quam libro
suo inclusit, sive viam et rationem quam in con-
scribenda historia ingressus est respicis, locum ob-
tinet non sane sua laude fraudandum. Et haud im-
merito nos quoque nostris eum videmur ascribere
posse, qui, etsi Bohemica gente oriundus, et divina-
rum et humanarum rerum societate cum imperio
Germanico erat conjunctus. Quanquam enim Slavi-
cus ejus sanguis odio magis quam amore efferbuit
erga Germanos, quos patriæ habebat inimicos atque
oppressores (1), tamen neque Germanici imperatoris
summum imperium, a Bohemis etiam servandum, B
rejicere, neque Moguntini archiepiscopi ecclesiasti-
cam disciplinam in dubium vocare audebat. Neque
Bohemorum historiam componere licebat, Germa-
nicarum rerum ratione habita omnino nulla; nam
vix unam quidem alteramve pagellam complere
poterat, quin in res a Germanis et gestas et conscri-
ptas incideret nominaque Germanica litteris man-
danda essent. Sit igitur hæc Bohemorum gloria

A utilissimum rerum scriptorem sibi popularem datum
esse, nobis vero hanc alteram relinquunt Cosmam,
quod ipse testatur, Germanorum eruditione et litte-
ris imbutum atque ad altiores sensus capessendos
excultum esse.

Sed alia est laus Bohemis minime eripienda.
Germanus quidem erat qui primus Cosmæ chronicon
luce publica donavit, at Bohemorum erant viri
doctissimi qui in legendo eoque explicando summam
operam atque diligentiam posuerunt eumque iterum
iterumque novis curis perscrutantes, ita in interio-
res libri illius recessus penetrarunt ut Germanis
viam præirent nobisque pene nihil relinquerent, quæ
nova proferri possent. Primus enim Dobnerus (2),
cui summa debet Bohemorum historia, sua doctrina
Cosmæ vitam et librum illustravit, post Dobnerum
Dobrowskius (3), — cui viro de historia Cæchica
meritissimo, quod Monumentis Germaniæ promise-
rat (4), novam Cosmæ editionem, utinam solvere
licuisset! at fata obstabant; — post Dobrowski-
um qui in libro suo nova Bohemicæ historiæ fundamenta
posuit Palackius (5). Post tot tantosque viros de re-
bus Bohemicis summe meritos, vix saniori consilio
res nostra geri possit, quam si ea via quam tali

NOTÆ.

(1) II, 8, 14.

(2) Ad Hajecii Annales Bohemorum I, 172, sqq.

(3) In præfatione ad scriptores Rerum Bohemica-
rum I, p. vii, sqq.

(4) Archiv. IV, 35.

(5) Würdigung der alten Böhemischen Geschi-
chtsschreiber, pag. 1. Minoris momenti sunt quæ
priori tempore de Cosma dederunt Oudinus commen-

tar. De scriptor. eccles., II, 766; Fabricius, Biblio-
theca Lat. mediæ et infimæ ætatis I, 331; Menkenius
in præfatione ad tom. I script. Rer. Germ.; Ceillier
XXI, 576, Hamburgerus zuverlässige Nachrichten
IV, 104; Pubitschka Geschichte von Böhmen IV,
225; Meinertus in Commentatione die Böhemischen
Geschichtsschreiber des ersten Zeitraums, Wiener
Jahrbücher XV, Anzeigebblatt., pag. 27.

auctoritate præmunitam videmus incedentes, illa A præsertim adnotamus quæ nobis aliter se habere videbantur.

Testimonia quæ nobis relicta sunt de vita Cosmæ, sunt quidem non ita pauca, sed, ut fere ubique accidere solet, in rerum scriptoribus qui non rebus gerendis, sed scribendis gloriam sibi comparare conati sunt, ex ipsius auctoris libro sunt illa petenda; nam paucissima sunt quæ, postero tempore, casu magis quam consilio ab aliis addita esse videmus. At de se ipse testimonia largiore sane manu libro inseruit quam apud alios fieri solet. Ex ipsius igitur verbis Vita ejus constituenda est.

Cosmas, circiter annum 1045 (6) haud ignobili loco (7) natus, ex gente quadam e Polonia adducta, ni fallor, originem traxit. Nam atavus ejus (8), B presbyter qui paucis annis antequam Cosmas hanc lucem adeptus esset, adhuc erat inter vivos, a Bohemis qui cum S. Adalberti reliquiis in patriam victores redibant, cum nobilium Polonorum turba anno 1039 Pragam captivus ductus est. Scholis Pragensibus erudiendus traditus est Cosmas, ut mox clericorum numero ascriberetur, et an. 1074 adhuc in puerorum scholis deprehendimus eum hærentem.

Cum e litterarum rudimentis emersisset, Leodium se contulit Cosmas, quod tunc præ cæteris Lotharingiæ scholis lætissimis, auspiciis Franconis magistri florebat, ibique grammaticæ et dialecticæ operam assidue navavit. Quæ doctrinæ præsidia sibi compa-

raverit testes sunt classicorum scriptorum lingua quibus librum suum frequentavit ipsaque scribeandi ratio. Quantum litterarum amorem ibi in viscera receperit et ad senectutis usque terminum servaverit, ipsius docet justa ac plena laudatio, qua sub finem libri Franconi magistro monumentum condere conatus est (9). Quorum studiorum spatio decurso (10), in rerum publicarum luce eum videmus versantem. Vix dubitari potest qui in ducis aulam adscitus sit; publicis enim negotiis implicabatur quæ viro tantum a duce probato committi posse viderentur. Cum, anno 1086, Moguntia congregata esset synodus, intererat solemnibus illis quibus Henricus imperator Wratislaum ducem Bohemiæ regem fecit, ipsumque vidit imperatorem, sua manu diploma signantem quo Pragensi diœcesi Moravia adjudicabatur finesque antiqui illius episcopatus confirmabantur (11). Gebhardi enim Pragensis in hoc itinere comes in interiorem illius episcopi amicitiam videtur admissus esse, nam austeræ sanctæque ejus vitæ imaginem ea auctoritate nobis depinxit ut se hæc omnia vidisse affirmet (12). Anno 1091, miraculum quoddam SS. Wenceslai et Adalberti vidit (13) et paulo post in Italiam profectus est; anno enim 1092, in cohorte episcoporum Cosmæ Pragensis (14) et Andreæ Olomucensis, qui ad investituram capessendam in Italiam iter faciebant, Mantuam venit et Wratislaum regem mortuum esse Veronæ audivit (15). Neque minus cum anno 1094, iidem episcopi

NOTÆ.

(6) Testimonium quod de se ipse fecit Cosmas III, C 59, ubi se, an. 1125, octogenarium fuisse dicit, secuti sunt Pelzelius, Dobrowskius, Palackius et omnes pene reliqui; quam sententiam, ut non omni dubio remoto amplectar, his rationibus adducor: Cum illo enim alterum quod II, 34, an. 1074, attulit testimonium conciliari videtur non posse; nam vix patet quomodo vir ille quem obvium habet Cosmas eo loco, auctorem, virum juvenem, undetragesimum annum agentem, salutatione *bone puer* alloqui potuerit. Neque auctor se alium ac puerum eodem loco depinxit, ut satis apparet ex illis verbis: *nobis adhuc positus in scholis*, quod non ita ut videbatur Palackio interpretandum, Cosmam magistri munere in illa schola functum esse. Qui, an. 1074, puer erat, eumve an. 1045, natum esse credas? Solvendæ hujus difficultatis quam jam Dobnerus vidit ad Hajecium I, 174, unam viam videre mihi videor; non ita urgenda est loco III, 59, vox *octogenarius*; ita fortasse est explicanda ut statuamus quod aliis exemplis me probare non posse libere fateor, auctorem indicare voluisse septuagesimum vitæ annum se egressum jam octavum ætatis decennium intrasse. At ni fallor arctioribus cancellis hoc temporis spatium circumscribi potest. Adelungius, in Glossario manuali, exemplo quodam e diplomate petito probavit *bonos pueros* appellatos esse scholares. Itaque is sine dubio appellandus erat puer qui nondum id ætatis esset, ut ordinem sacrum adipisci posset, quo hoc efficitur videtur quod, an. 1074, Cosmas vigesimum quintum ætatis annum nondum attigerit. Quæ omnia si tenemus natalis annus neque ultra annum 1050 rejiciendus, neque citra annum 1054 promovendus est.

(7) III, 51, adnotavit mortem Bertholdi clientis filii sui Henrici, quod sane non fecisset, si cliens ille e vulgo quidam famulus fuisset. Patet etiam

aliunde eientes fuisse appellatos militum armigeros; si igitur Cosmæ filius inter milites referendus erat, ne pater quidem tam ignobili loco natus videtur esse posse.

(8) Pelzelius et Dobrowskius, loco II, 5, quo legimus: *Inter quos, heu! male captus, adductus est meus atavus, consors in clero, presbyter in officio*, non naturalem atavum, sed seniore tantum illorum clericorum indicari voluerunt, quorum numero ipse ascriptus erat Cosmas; quam sententiam exemplis non probarunt. Et sine dubio non de atavo, sed de proavo suo loquitur auctor; eodem fere modo eadem voce utitur II, 15, ubi Bracizlaus dux proavos suos S. Wenceslaum et Boleslaum appellat atavos. Cfr. quoque II, 26, et quod de hoc loquendi usu minus accurate observavit Pubitschka Chronologische Geschichte von Böhmen III, 157, 341. Itaque nihil repugnare videtur quin Cosmæ proavum illius captivitalis memoriam posteris suis reliquisse credamus.

(9) III, 59.

(10) Quod quo tempore factum sit non liquet. Conjecerim intra annos 1075 et 1084, quos alto silentio in chronico prætermisit; valde quoque dolendum Franconis magistri mortis annum plane ignorari. Sigebertus eum jam an. 1047 claruisse scribit.

(11) II, 37, quod ego vidi ipsum Casarem suis manibus adnotantem.

(12) II, 47, *fari libet hæc quæ vidimus ipsi*.

(13) II, 46, *quæ ipsi vidimus*.

(14) Quod priore tempore nonnulli, e. g., Pontanus in Bohemia pia, p. 3, sibi persuaserunt Cosmam episcopum et Cosmam decanum unum eundemque esse, jam refutavit Balbinus in Epitome rerum Bohemicarum, p. 241.

(15) II, 49, 50, *rumor nostras diverberat aures*.

Moguntiam mitterentur ut sacro ordine ab archiepi- A scopo Moguntino initiarentur, Cosmas eos comitaba- tur, ut ipse iis indicavit quæ de reditu in patriam litteris mandavit (16). Deinde, anno 1099, iterum sodalis factus est Hermanni novi episcopi Pragensis in adipiscendis sacris ordinibus; nam ambo et Hermannus et Cosmas a Seraphio archiepiscopo Strigoniensi ad eundem presbyteratus gradum in ipsa illius episcopi sede promoti sunt (17). Anno 1100, interfuit Pragæ consecrationi ecclesiæ S. Petri apostoli, et mirabili illi examini quo Hermannus episcopus fidem reliquiarum S. Ludmillæ probari jussit (18), et, an. 1108, crudelissimæ cladi, qua gens Wrssowicorum deleta est, testis interfuit (19). Ex quibus locis satis patet eum inter illos sine dubio fuisse S. Viti Pragensis capituli clericos, quibus in rebus Ecclesiæ administrandis summa esset aucto- ritas. Illorum numero, an. 1100, jam erat ascriptus. Cum enim Otto dux Moraviensis forum, in Sekir Kostel villa a parentibus canonicis Pragensibus da- tum, iis auferre conaretur, Cosmas legatus missus est ad Wladislaum ducem, ut suo labore et pruden- tia dampnum repararet; quem conatum ad felicissi- mum exitum perduxit (20). Decani tandem dignita- tem eum inter annos 1119 et 1122 adeptum esse ex iis apparebit, quæ de tempore quo librum com- posuerit paulo infra dicemus. Vidit igitur Cosmas illa tempora quibus et Ecclesia et Romanum impe- rium vehementissimis quasi procellis conquassa- bantur, virilique vigebat ætate cum de sacerdotum C matrimoniis acerbissima exorta esset questio; eo magis mirari subit cum hisce tempestatibus pene intactum retinuisse domi uxorem, eique ut fidelissi- mæ conjugii et omnium rerum suarum indimotæ comiti, ut ipsius verbis utar, anno 1117, post mor- tem versibus quibusdam in libro suo monumentum condidisse (21). Anno 1123, filii sui Heinrichi mentio- nem fecit (22). Anno demum 1125, quo dux Sobe- slaus in thronum evectus est, 21 Octob., diem obiit supremum Cosmas, ut alius in calce libri ejus adno- tavit, cum vitam honoribus minime carentem ad octogesimum fere ætatis annum duxisset (23).

Eorum quæ apud populares et exterarum gentes au- dierat Cosmas, vel viderat, vel denique ipse rerum

gerendarum particeps egerat, Vitæ suæ quasi sum- mam chronicon Bohemiæ confecit, quod, senex demum scribendum aggressus, senectutis vigentis maturum fructum posteris reliquit. Satis accurate tempus indicavit quo calamum ad scribendum sum- psit, quod in litteris ad Gervasium ita circumscri- psit: « Est autem hæc chronica composita, regnante quarto Heinricho Romano imperatore, et gubernante sanctam Ecclesiam Dei papa Calixto, sub temporibus ducis Bohemorum Wladislai simul et præsulis Pra- gensis Ecclesiæ Hermanni. » Calixtus II vero ponti- ficalem sedem adeptus est anno 1119, et obiit Her- mannus episcopus, quod Cosmas ipse litteris man- davit, anno 1122 (24), quod temporis spatium Heinrichi imperatoris et Bohemiæ ducis mentione facta probatur. Quo eum bene convenit quod uno loco libri primi res, anno 1110, gestas attigit (25).

Tres quibus constat chronicon libros non uno tenore conscripsit, certe eos non uno eodemque tempore in lucem emisit. Singulis enim singulos libros quasi donum dedicavit. Primum librum Ger- vasio magistro, quem archigerontæ nomine ornat, cum epistola dedicatoria transmisit, ut ejus judicium subiret, ex quo se totum pendere disertis verbis probat; illius jussu ad reliqua scribenda velle se præcingere aut gradum in calce libri primi sistere. Quod scripsit tempore quo nondum decanatus hono- rem adeptus erat, nam modesto titulo famuli sancti Wenceslai famulantium se appellat. Secundum illi dedicavit cujus hortatu hunc librum scribendum aggressus erat; eidem Clementi Brevnovensi abbati primum etiam librum quem « olim » Gervasio trans- miserat, proposuit (26). At non ita longe post pri- mum composuit secundum librum, et, ni fallor, ante mortem Hermanni episcopi, an. 1122. Tertii libri, quem præfatione tantum, non epistola dedi- catoria munivit, ultimam partem post Hermanni obitum conscripsit (27), eumque usque ad an. 1125 deduxit. In morte Wladislai ducis calamum deponere voluit ut probatur versu illo:

Sit libri finis nostri ducis est ubi finis (28);

sed postea nonnulla alia quæ memoria digna vide- bantur addidit. Qua ex re apparet Cosmam verba supra laudata de tempore quo chronicon composi-

NOTÆ.

(16) III, 3, in medio pernoctavimus campo.

(17) III, 9, et me. . . promovit.

(18) III, 11, uti ipsi vidimus.

(19) III, 24, vidimus enim eos miserabiliter in fo- rum trahi.

(20) III, 33, ego missus ex parte fratrum.

(21) III, 43.

(22) III, 51. Idem est Heinrichus Zdik, qui postea an. 1126 - 1150 Olomucensis episcopi munere sum- ma cum laude suorum functus, magna auctoritate in rebus publicis administrandis apud duces Bohe- miæ pollebat. Nomen ejus illis temporibus fuisse clarissimum ex haud paucis quæ attulerunt Cosmæ continuatores testimoniis apparet. De hac Heinrichi origine, quam proposuit Palackius I, 440, dubitari non posse episcopi docet tabula donationis pro pa- rentum animis factæ apud Bozekium cod. diplomat.

D Moraviæ I, pag. 264, in qua non quidem nomina, at Cosmæ et Bozetechæ dies supremi reperiuntur, qui accurate consentiunt cum illis apud Cosmam III, 43, 62. Quod sibi sinxerunt de Heinrichi origine ducali Augustinus, et post eum alii, nihil esse ab aliis jam satis probatum est. Vid. Augustini series episcoporum Olomucensium, ed. Richter Olomucii 1851, p. 22.

(23) III, 62. Consentit necrologium Bohemicum apud Döhnerum in Monumentis histor. Bohem. III, 45, ubi legitur: XII Kal. Nov., Cosmas decanus Pra- gensis Ecclesiæ.

(24) III, 49.

(25) I, 35; III, 32.

(26) II, prol.

(27) III, 49.

(28) III, 58.

tum sit, litteris ad Gervasium non post totum opus absolutum addidisse (29); eodem sine dubio tempore quo liber primus ea conscripta sunt. Tres omnes denique libros Severo Melnicensi præposito cum litteris dedicatoriis transmisit, quas toti operi postea præfixit. Sed tam timido animo erat ut hoc potissimum a Severo peteret: « Sive enim vobis soli hæc seniles nugæ placeant sive displiceant, rogo, ne tertius eas oculus videat. » Itaque librum cum illo familiariter magis communicasse quam in lucem publicam misisse videtur. Scripsit has litteras, ut illas secundum librum præcedentes, cum jam ad S. Viti decanatum pervenisset. Quod igitur intra annos 1119 et 1122 factum sit necesse est. Res igitur ipsas, dum gerebantur, perscripsit, quod ad extremum vitæ tempus, donec morienti calamus excideret, fecisse videtur.

Præsidiorum genera quibus in scribendo usus est, diversa sunt; sunt enim scripta aut non scripta. Hæc etiam diversæ sunt naturæ; sunt enim ea quæ vel vidit auctor ipse, vel ab oculatis testibus audivit, vel denique quæ ex fama populari et senum relatione hausit. Scripta vero præsidia sunt tabulæ publicæ, epistolæ, libri. Ex ipsa rerum natura patet, prius fontium genus in fine libri, posterius in initio sæpius adhibitum esse. Locis jam supra memoratis, quibus quæ ipse viderit Cosmas disertis verbis indicavit, nihil est addendum; quæ vero posterioribus quinquaginta annis Pragæ gesta sunt, eorum sive ipse testis erat oculatus, sive tales auctores qui veras rerum causas et rationes cognoscerent, facillime sibi parare poterat. Itaque paucis hinc inde exceptis ab anno 1074 usque ad chronici finem ubique rerum æqualis et sæpissime testis oculatus scripsit. Quæ ex testium aliorum narrationibus hausit, minime silentio textit; sub finem enim libri primi hæc scripsit: « Nunc auxiliante Deo et sancto Adalberto ea fert animus dicere quæ ipsimet vidimus, vel quæ ab his referentibus qui viderunt veraciter audivimus. » Priora verba alteram partem libri secundi respicere videntur; quæ vero inde ab anno 1039, quo incipit liber secundus, gesta erant, sine dubio ex iis qui res ipsas viderant exquirere poterat. Laudat disertis verbis testium oculatorum narrationes ad annum 1109, de morte ducis Suato-

A pluci (30), de Bohemorum clade anno 1124 (31), in historiola illa De lascivo presbytero (32). Quibuscum testimoniis aliud historicæ auctoritatis genus conjungendum est, quo sæpissime usus est auctor. Sunt hæc diversi generis monumenta vel reliquæ quæ usque ad Cosmæ tempora sive verè servabantur sive ab hominibus religiosa quadam superstitione servata credebantur. Talia monumenta sunt Croconis castrum (33), tumulus sepulchralis filiae ejus Kazi (34), cothurni principis Primisl (35), tumulus sepulchralis Tyri fortissimi viri, qui Neclanis ducis exercitui præerat (36), alnus qua se laqueo suspendit Durinus (37), opus Romanum quo muniverat castellum Bunzlau Boleslaus dux (38), paramenta Sancto Adalberto ab Ottone imperatore donata (39), catena molendinaria quam Bracizlaus dux uno gladii ictu rupisse dicebatur (40), honores Dovoræ posterisque ejus dati et usque ad Cosmæ tempora servati (41), calix cujus consecratione salvata est anima Heinrichi II imperatoris (42), denique Sancti Wenceslai monasterium ad Albim situm (43).

His scribendi præsiidiis accedunt fabellæ et fama popularis, quæ ex antiquis temporibus tradita hominum ore circumferebatur; laudatur a Cosma modo « senum fabulosa relatio (44), » modo « vero fidelium relatio (45), » modo quod « vulgo dicitur (46), » modo quæ « fama referente (47) » audivit. Ex hisce fontibus quæ de Bohemorum originibus, quæ de primis incolis, de filiabus Croconis, de Primislao principe et de Libussa, de Praga urbe condita, de bello inter virgines et juvenes Bohemorum, de Wlatislawo et Neclane, de Duringo falso pædagogo litteris tradidit, inde igitur, ex parte fortasse ex carminibus popularibus (48), hausit quæ in priore parte primi libri perscripsit (49). Qua cum rerum materia, ex rumore populari desumpta, conjunxit Cosmas, ut rerum ordo poscere videbatur, ea quæ ex aliorum libris sibi comparaverat, quorum copia non est ista magna ut in docto viro expectes. At cum in Bohemorum rebus describendis haberet nullum, cujus vestigia premeret, paucissima tantum ex libris petenda erant. Sunt hæc præsidia Reginonis et ejus continuatoris chronicon (50), cujus unum locum accurate ad verbum descripsit, Gumpoldi Vita sancti Wenceslai, quam laudavit potius quam exscri-

NOTÆ.

- (29) Ut videbatur Pelzelio et Dobrowskio, p. xiv.
 (30) II, 27, ut post audivimus a referentibus.
 (31) III, 56, solus presbyter evasit et nuntiavit.
 (32) III, 62, ipse enim clam mihi narravit.
 (33) I, 3, ex cujus vocabulo castrum jam arboribus obsitum in silva... situm esse dignoscitur.
 (34) I, 4, usque hodie cernitur tumulus.
 (35) I, 7, servantur Wisegrad... usque hodie.
 (36) I, 12, et hodie nominatur... bustum Tyri.
 (37) I, 13, alnus illa... quia juxta viam erat dicta est, etc.
 (38) opere Romano, sicut hodie cernitur. I, 19.
 (39) I, 38, usque hodie in Pragensi Ecclesia honorifice habentur.
 (40) I, 40, quæ usque hodie cernitur.

- (41) I, 34, ex tunc et usque modo per generationes ejus possident nepotes.
 (42) I, 37, qui usque hodie... habetur Bamberg.
 (43) II, 7, in quo sicut et hodie cernitur.
 (44) I, prol.
 (45) I, 13.
 (46) I, 14.
 (47) I, 10; III, 43.
 (48) Hæc est sententia Palackii et Safariki in libro Die ältesten Denkmale der Böhmischen Sprache p. 84; p. 179.
 (49) I, 1-15.
 (50) Etsi Palackio Würdigung, p. 22, aliter videbatur, attamen sine dubio loci I, 1. III, 14 ex Reginone, I, 19, 20, ex continuatore petiti sunt.

psit (51), sancti Adalberti vita prior (52), sancti Udalrici Vita, quam modo nominavit (53) et nonnulla necrologia (54). Libris denique accedunt tabulae publicae et epistolae, quas partim laudavit paucaque ex iis desumpsit, partim integras in textum recepit. Sunt haec: Privilegium Ecclesiae Moraviensis et epilogus Moraviae, quorum praesidorum, quae nunc deperdita dolemus, modo mentionem fecit (55); in textum recepit falsam bullam, Joanni XIII pontifici suppositam, de condendo episcopatu Pragensi et de monasterio S. Georgii aequae condendo, quo diplomate auctor ipse deceptus est (56), Heinrichi IV imperatoris genuinum praecipuum de restauranda Pragensis episcopatus diocesi (57). Litterae vero sunt Boleslai I ducis ad Ottonem I imperatorem, de Bethmaro episcopo Pragensi constituendo (58), Boleslai ducis Polonorum ad Wladislaum ducem Bohemorum (59). Quibus num addere possim Mathildae comitissae epistolam ad Welfonem ducem valde dubito (60), quia ex parte homoeoteleutis illis versibus conscripta est, quibus Cosmas utitur saepissime. Neque aliter videtur statuendum de orationibus quas frequentissime reges et duces habentes fecit.

Jam altera exoritur quaestio, quomodo Cosmas tam amplam tamque uberem scribendi materiam digesserit, et quomodo fide historica usus in tanta rerum copia criticum iudicium exercuerit. Neque hic sanum ejus consilium desiderabis, quo optime declaret se inter vera falsaque discernere posse, neque eum latere quantum aera lupinis distent. Omnem materiam satis apte in tres libros digessit, quorum primum usque ad Bracizlaum I ducem, alterum ducalis domus et Bohemorum gloriae conditorem deduxit, id est usque ad annum 1059; secundum usque ad Bracizlaum II an. 1092, ita ut primo libro ea continerentur tempora, in quibus scribendis famam popularem vel aliorum libros secutus est; secundus liber quae ab oculatis testibus audierat vel ipse juvenis viderat; tertius vero ea quae vir et senex vel in patria vel apud exterarum gentes compererat. Bene scit antiquissima Bohemorum tempora ab omni scripta auctoritate esse destituta. Libere scribit ad Gervasium (61): « Annos autem Domini incarnationis ideo a temporibus Borivoi primi ducis catholici ordinare coepi, quia in initio hujus libri nec fingere volui nec chronicam reperire potui, ut quando vel quibus gesta sint temporibus scirem quae ad praesens recitabis in sequentibus. »

A Alioque loco de iisdem addit temporibus (62): « Quia non erat illo in tempore qui stylo acta eorum commendaret memoriae. » Itaque bene cavet ne quae ante et paulo post Borivoi ducis baptismum gesta sint ad certos annorum numeros revocet vel tempus accuratius describat, quod fieri non posse proficitur. « Inter hos autem annos, scribit (63), quos infra subnotavimus, facta sunt haec quae supra praelibavimus; non enim scire potuimus quibus annis sint gesta sive temporibus. » Quibus in describendis ad senum recurrit fabulosam narrationem, quam « non humanae laudis ambitione, sed ne omnino tradantur relata oblivioni pro posse et nosse, et prout scire licuerit (64), » litteris mandaturus est, sancteque affirmat in his omnibus a se nihil fictum esse. Quam narrandi legem secutus hanc etiam accuratam in libro suo adhibuit curam, ne quid pro certo daret quod non satis expertum haberet, vel quae aliqua dubitatione convelli posse viderentur. Quod haud paucis locis disertis verbis expressit. Modo « magis placuit tacere quam rem inexperitam dicere (65), » modo confitetur ipsi incertum esse quomodo res se habuerint (66); quaeque explorare penitus non poterat, se nescire aperte dicit (67). At neque ex iis quae bene comperta habebat magnam rerum copiam quasi sacco fundere volebat, sed modesto consilio nimiam rerum ubertatem succidit. Ne jam dicta repeteret, mavult « praetermittere quam fastidium legentibus ingerere, quia jam ab aliis scripta legimus (68), » et interdum « ubi plura poterant dici relatu digna, » silentio ea tegenda videntur (69). Contra « nec transiliendum censet, quae ab aliis praetermissimum videt (70). »

Prudens hoc et modestum scribendi consilium, quod praecipue in duobus prioribus libris secutus est, in libro tertio paulo mutavit, vel, ut verius dicam, justo plus pressit. Nimis enim cautum et quod vix expectes timidum in rebus sui temporis litteris mandandis satis aperte se praebet. Difficillimum enim ei videbatur de suis aequalibus maxime, vero de recentioribus Bohemiae ducibus ita referre, ut duplicem scopulum et adulationis et acerbitatis evitaret. Hisce curis premitur liber tertius, ut in ipso praemio latius exposuit his verbis: « Nam de modernis hominibus sive temporibus utilius est ut omnino taceamus quam loquendo veritatem, quia veritas semper parit odium, alicujus rei incurramus dispendium. Si autem a veritate deviantes aliter quam se

NOTÆ.

- (51) I, 15, 17, III, 55.
 (52) I, 26, 29, 30.
 (53) III, 42.
 (54) Quae fuisse monasteriorum S. Viti, S. Georgii, Brewnovensis et Melnicensis conjecit Meinert l. I.
 (55) I, 15.
 (56) I, 22, 54.
 (57) II, 37.
 (58) I, 23.
 (59) III, 41.
 (60) II, 32.

- (61) I, prol.
 (62) I, 9.
 (63) I, 15.
 (64) I, prol.
 (65) I, 1.
 (66) I, 12, 19, 36.
 (67) I, 15, 18; II, 12, 40; III, 24, 58.
 (68) I, 15, 27, 30.
 (69) II, 26.
 (70) I, 29.

res nancant scripserimus, cum pene omnibus notæ sint causæ, nihilominus adulationis et mendacii notam incidimus. Horum nos si ad liquidum stylo exsequamur acta, quia quædam non sunt cum Deo facta, procul dubio offensam non effugiemus quorundam qui adhuc superstites sunt homines; — par namque est vitium atque iudicium seu tacuisse veritatem, seu concessisse falsitatem. » Ex his omnibus hanc sibi scribendi normam duxit, quæ etsi tutiorem reddat rerum scriptorem, tamen non æque salutaris est rebus quæ posteris tradendæ sunt. « Unde videtur nobis multo tutius narrare somnium, cui nemo perhibet testimonium, quam præsentium gesta scribere hominum, quapropter posteris latius explananda eorum relinquamus facta. » Aliis locis eodem timore occupatus narrationis filum intercidit. De gentis Wrssowicorum interitu plura addere non audet, ne tragœdiam scripsisse videatur (71); de Wladislai ducis virtutibus et gloria libere loqui non vult, « dum in hac vita conversatur, ne aut adulationis notam incurrat, aut dum minus de laudibus suis scribat derogationis offensam incidat (72): » Herimanni Pragensis episcopi virtutes intactas reliquit, etsi plures relatu dignas proferre posset, « propter instantis temporis homines qui nihil boni ipsi operantes aliorum benefacta credere audita renuunt (73), » et cur dux Borivoius his solio sublimatus et bis reprobatus sitei rimari non fas est (74). Quin eo usque adductus est, ut cum in primo libro se fingere nolle scripsisset, contraria pene de eodem Borivoio in hoc versu edixit.

Nunc, mea musa, tuum digito compesce labellum.

Si bene docta sapis, caveas ne vera loquaris (75).

Quæ gravissima verba ex ipsius Cosmæ indole ita videntur interpretanda, ut neque falsa fingere neque veras rerum causas, quas bene noverat, aperte edicere vellet. A saluberrimo vero, quod prius ingressus erat, consilio eum in libro tertio revera recessisse in eo etiam cernitur quod totius chronici naturam et indolem in altera parte illius libri mutatam esse vix negabit quisquam. Si rationem qua opus suum conscripsit paulo accuratius examina-veris, vel sponte apparebit cum Bohemorum Annales, in quibus simpliciter singulis procederet annis, conscribere voluisse. Sed paulo aliter res in duobus prioribus cecidit. Interjecit quidem hinc inde abruptas quasdam notas, quæ ex Annalium natura nullo vinculo inter se continentur; ubi vero rerum gestarum copiam plena manu fundere vel poterat vel vo-

lebat, ipse largiore narrationis flumine quasi abruptus minus accurate arcuos illos annorum terminos servavit liberoque animo jucunda narratione res exposuit. In tertio autem libro, quo ne omnia quæ sciret proderet timor velabat, annorum seriem accuratius secutus, sæpius res minime inter se coherentes eodem calamo concepit, neque semel jejunam et aridam scribendi rationem iniiit. Dilucide hoc apparet sub finem libri tertii, quem puerili pene de presbytero libidinoso historiola, tali libro plane indigna, conclusit (76).

At aliud restat quod silentio præteriri nequit. Non semper enim aut ubique Cosmas, quem tam providum scriptorem esse vidimus, ab erroribus gravioribus in rebus ipsis scribendis bene cavet, in quo sane venia ei danda est, cum in tam ampla rerum copia nusquam labi humanam indolem pene excedat. Sæpius in eum quem maxime vitare studebat incidit errorem, in temporibus enim accuratius describendis haud semel lapsus est, quod in antiquissimis temporibus, ubi probato carebat duce, non est sane mirandum, sed accidit etiam ubi jam clarior lux affulgebat. Falso, e. g., Borivoii ducis baptismum ad annum 894, S. Wenceslai ducis, qui obiit anno 935, mortem ad annum 929 revocavit (77); Pragensis episcopatus non anno 967, sed non ante annum 973 conditus est (78), Dethmarus primus episcopus Pragensis, non anno 969, quod vult Cosmas, sed a. demum 982 diem obiit supremum (79); tempora itinerum Romanorum S. Adalberti confundit (80); falso Ottonis II imperatoris mortem ad annum 984, S. Adalberti anno 996 retulit (81); Jaromirum a fratre Udalrico regno expulsus esse dicit anno 1002, quod demum anno 1012 factum esse scimus (82); Juditham anno 1021 a Bracizlao raptam esse scribit, quod ante annum 1029 factum esse nequit (83); non satis accurate descripsit tempus quo Henricus III imperator bellum contra Bohemos gessit (84), falso ad annum 1074 refert prælium, a Wratislao duce et Leopoldo Austriæ marchione an. 1082 apud Meilberg commissum (85); quibus si quæris alia exempla sine ullo negotio addere possis. Neque minus quam tempora confudit homines; S. Adalbertum tertii Ottonis amicum faci Ottonis II (86), Boleslaum ducem Poloniæ cur Mescone patre confundit (87); Pragam a Jaromiro an. 1002 expugnatam Udalrico fratri ejus false ascribit (88), Henricum II filium facit Ottonis III (89), Juditham falso nominat filiam Ottonis marchionis,

NOTÆ.

- (71) III, 24.
 (72) III, 28.
 (73) III, 49.
 (74) III, 54.
 (75) III, 46.
 (76) III, 62.
 (77) I, 14, 17.
 (78) I, 22.
 (79) I, 24.
 (80) I, 28, 29.

- (81) I, 31.
 (82) I, 36.
 (83) I, 40.
 (84) II, 12.
 (85) II, 35.
 (86) I, 28.
 (87) I, 34.
 (88) I, 36.
 (89) I, 37.

cujus soror erat (90). Æque in errorem incidit in constituenda genealogia Jaromiri et Udalrici, quos Boleslai II, filios Boleslai III fecit (91); Wladibojum Polonum in serie ducum Bohemorum silentio prætermisit (92), et sæpius in enarrandis his temporibus lapsus est. Minus accurate exposuit bella Bracislai I ducis cum Polonis et Ungaris (93), falsaque retulit de Casimiro duce Polonorum (94). Quod vero summopere in viro tam modesto tamque temperato mirari subit, uno alterove loco in recentioribus describendis temporibus sine dubio erravit, quia aut ira aut studio se abripi passus est, quamvis tam bene sibi cavisse videretur. Summe enim, in enarranda contentione de episcopatibus Pragensi et Olomucensi partibus, favet Gebhardi Pragensis episcopi, temerarii et sane crudelis viri, et quod jam observarunt Dobnerus et Palackius, in Wratislaum, ducem fortem ac strenuum, severiorem censuram ob id exercere videtur, quod hic Pragensibus episcopis in Olomucensibus æmulos excitaverit (95). Quod in Germanos acerbius invehitur, viro patriæ amore pleno facilius condonabis. In miraculis enarrandis modestum sanumque se præbet, et quæ ex illorum temporum indole nata litteris mandavit, uno duobusve fortasse exceptis, neque fidem neque sanam mentem excedunt (96).

Haud paucis doctrinæ præsiidiis instructum, Cosmam ad scribendum venisse veterum scriptorum luminibus satis probatur, quæ ita bene animo tenebatur calamo sponte exciderent. Poetas Latinos præ cæteris legit, Terentium (97), Virgilium (98), Horatium (99), Lucanum (100), Juvenalem (101), Statium (102), Prudentium (103); ex prosariis Sallustium (104) tantum et Boetium (105) deprehendere potui. Rarius adhibuit auctores Christianæ antiquitatis, tamen Hieronymum (106) et Augustinum (107) uno alterove loco laudavit, neque ita sæpe Scripturæ sacræ locos attulit. Sermo neque purus neque

emendatus est, multaque insunt illis temporibus quibus non omnia ad grammatices normam revocarentur condonanda quidem, at nihilominus a iudice etiam minus severo castiganda. Alias bene et dilucide res gestas enarravit hominesque haud raro ita vivido colore depinxit ut epicum quoddam carmen legere tibi videaris, ideoque eum Bohemorum Herodoti nomine non indignum censeas. Ipsumque haud raro narrationis flumen ita abripuit ut hexametris, versibus dactylicis, sermone rhythmico et homœoteleuto, quo sæculi duodecimi scriptores sæpissime usos esse scimus, non modo ducum et regum orationes, sed ipsam narrationem contexeret. De quibus versibus ad Clementem Brevnovensem abbatem ita scripsit: « Quod autem in quibusdam locis quasi metricos versus invenis, scias me scienter nescium fecisse, dum feci versus (108). » At vero cum pene totius operis dimidium sermone illo homœoteleuto compositum sit terminos nobis propositos excedere videbamur, si eum, quotiescunque occurrit, in textu nostro significarem; quod paucis tantum locis fecisse sufficebat.

Non desunt posteriorum temporum scriptores, qui in rebus enarrandis Cosmam sibi ducem sumserunt, ejusque librum plus minusve expilarunt. Inter quos num illos referam, quorum sunt carmina popularia codicis reginæ Aulæ, an potius tum carminum illorum auctores, tum Cosmas veteres fabellas in ore populi versantes, secuti sint dicere dubito, meque peritioribus libenter relinquo iudicandum; hoc unum persuasum habeo, Cosmam hanc quam nos habemus carminum recensionem secutum non esse (109). Reliquorum qui revera Cosmam exscripserunt nomina adnotavit in libro suo Palackius. Sunt vero annalista Saxo ex quo exempla afferre supervacaneum puto, Hildegardus Gradicensis qui scripsit annis 1127, 1147 (110), Annales Pragenses (111), monachus Opatovicensis (112),

NOTÆ.

- (90) I, 40.
 (91) I, 32.
 (92) I, 34.
 (93) I, 40.
 (94) II, 2, qui errores omnes a Palackio in libro suo Würdigung, p. 25, enarrati antique recensiti sunt.
 (95) II, 21.
 (96) I, 37; II, 4, 34, 47; III, 11, 57.
 (97) I, 13. III, prol.
 (98) I, 1, 4, 10, 11, 40; II, 8, 12, 14, 33, 35, 39, 45; III, 3, 13, 17, 19, 20, 22, 23, 27, 29, 31, 49, 58, 59.
 (99) Odas I, 1, 4, 9, 35; II, 10, 18, 35; sermones I, pr. 34, II, 1; epistolas I, prol. 9, 25; II, 14, 33; III, 29.
 (100) II, 3, 10, 12, 14, 35, 39, 45; III, 12, 29.
 (101) I, 9, 19, 38.
 (102) I, 40.
 (103) III, 19.
 (104) I, 9, 11; II, 35, 39.
 (105) I, 3, II, 23.
 (106) I, 42.
 (107) I, 4.
 (108) II, pr.
 (109) I, 4, 10, 12, 13, 36. Safarik und Palacki die

ältesten Denkmäler der Böhmischen Sprache, p. 179.

(110) Vide quod dedit Boezek cod. dipl. Moraviæ I, 114 sqq.

(111) Annales Pragenses inter Cosmæ fontes esse habendos persuadere mihi non possum, quin imo eos ex ipso Cosma promanasse credo. Ipse enim auctor disertis affirmat verbis chronicon, quo sit perscriptum quibus temporibus Bohemorum res antiquissimæ sint gestæ, se nusquam potuisse reperire. Falsas igitur notas chronologicas non ex sæculi decimi annalibus, in quibus vix essent ferendæ illæ, sed ex proprio edidit ingenio. At iidem errores chronologici, qui apud auctorem, unum alteriusque sæculi dimidium post origines Bohemicas scribentem, nemini sane scrupulum movebant, et apud Cosmam et in annalibus deprehenduntur, verbaque ipsa hinc inde ita inter se consentiunt ut eorum, quæ Cosmas narravit, copiosissime annales videantur esse argumentum

(112) Inde ab anno 894; cf. etiam annos 1028, 1068, et alias; cum secutum esse codicem cum interpolatione Sasavensi probavit Palackius, p. 68, exemplo an. 1091, quod e textu interpolato petivit.

Marignola (113), Neplach Opatovicensis (114), A Pulkawa (115), Dalimilus et Hajecius (116). Quibus equidem alium addam, auctorem Vitæ S. Adalberti versibus conscriptæ, quam Dobnerus ex Cosmæ codice Pragensi edidit (117), quam idem et post eum Dobrowskius et Palackius Cosmæ ipsi auctori ascribendam esse censuerunt. At exscripsit, quicumque est illius Vitæ auctor, Cosmæ chronicon, quem ipsum auctorem esse vix mihi persuadeam. Dobnerus professus est, neque Cosmæ nomen illi libello præfixum esse, neque ullum in Vita ipsa deprehendi indicium quod Cosmam respiciat, nisi locos quosdam e chronico desumptos versibusque adaptatos; quod sane facili opera alius facere poterat, cum ipse rhythmicus illius sermo ut in justos plenosque versus transferretur invitare videretur. Verba vero B quibus Cosmas Dobnero indicasse videbatur Vitam etiam S. Adalberti se conscripsisse, se his dicta dicere nolle (118), ad vetustiores S. Adalberti Vitas sine ullo negotio referri posse nemo non videt. At non tanti momenti est scribendi generis similitudo quam in illis libris Dobnerus sibi investigasse videbatur, ut Cosmam et chronicon et vitam composuisse credam. Neque aliter statui videtur posse de continuatione Vitæ S. Wenceslai, quam in eodem codice repertam Pelzelius et Dobrowskius Cosmæ ascribendam esse censuerunt, at si codice ipso non inspecto talem sententiam ferre licet, nihil videtur esse nisi Cosmæ chronici fragmentum Vitæ illi affixum. Hæc hæcenus.

Cum morientis Cosmæ de manibus, qui ad diem C supremum usque ad Bohemorum res gestas animum verterat, calamus quasi excidisset, alius existit rerum scriptor, qui si non eadem felici historiæ

conscribendæ indole ornatus, non sane minore, cum posterorum gratia historiæque utilitate partes ab illo relictas excepit. Hic est ille (Wissegradensis canonicus) qui, primi Cosmæ continuatoris nomine satis amplo appellatus, Bohemæ Annales ab anno 1125 usque ad annum 1142 confecit, temporaque et res gestas Sobeslai I ducis, qui per quindecim annos usque ad 1140 non sine gloria Bohemis præerat, libro suo inclusit. Cum hoc præcipue auctor ante oculos habuisse videretur, ut summis laudibus eundem Sobeslaum efferret, Palackius uno libelli loco (119) fretus hanc proposuit conjecturam, fuisse Annalium scriptorem eundem Vincentium ducis capellanum, quem fidelissimum ei fuisse auctorem toto pectore affirmantem audimus. Sententia etsi valde arridet, tamen in medio relinquenda. Ipse auctor nomen suum videtur latere voluisse; nusquam enim neque in libro neque apud alios scriptores nomen deprehenditur. Nazione est Bohemus, quod summo studio quo Bohemis contra Germanos favet (120), neque minus disertis verbis confirmavit (121) Wissegradensem eum fuisse canonicum, contra Pessinam (122) Dobrowskius (123) et Meinertum (124), qui Pragensem eum fuisse probare conati sunt, ex ipso libro evicit Palackius (125). Fusius enim loquitur auctor de condito Wissegradensi monasterio, sacraque ornamenta, quibus Sobeslaus ecclesiam illam ornaverat, is tantum tam accurate describere poterat qui ea suis oculis quotidie videret (126). Accedit denique studium quo Wissegradenses canonicos Pragensibus prætulit; acerbissime enim nonnullos ex illis perstrinxit, quam in vituperationem fratres et collegas ab eo adductos esse vix censeas (127). Ideoque minime est dubitandum,

NOTÆ.

mentum brevissimum. Sasavensem etiam continuationem, ut hæc hoc loco absolvam, ab annalium Pragensium auctore esse exscriptam probatur locis 990 de Nemci urbe, 1053 de S. Procopio, 1130 de Meinhardo episcopo Pragensi, 1152 de Pribislava, 1134 de Joanne episcopo Pragensi undecimo (ab hoc enim loco Pragenses episcopi numero signantur, ut in continuatione Sasavensi, quod antea neque apud Cosmam neque in annalibus factum est) 1139 de Silvestro, abbate Sasavensi, 1143 de matrimoniis clericorum. Annis 1160-1193 annalium scriptor Gerlacum, abbatem Muhlhusanum, videtur ante oculos habuisse, et ita ut nonnulla alia aliunde peteret quod etiam ex duplici de morte Friderici I imperatoris narratione apparet, et ex Heinrici ducis anno 1182 facta mentione, quem anno demum 1193 ducatum adeptum esse scimus. Cum eundem dominum episcopum, suppresso nomine, appellet auctor, annales ante Heinrici mortem in ipsis non adnotatam, id est, annis 1193 et 1197 esse conscriptos eo facilius exoritur conjectura, cum qui sequuntur anni 1216-1220 ab alia, at coeva quidem manu sunt adjecta, at observavit Pertzius, vir ill. Quæ omnia ideo hoc loco apponenda censuimus, quia in examinanda secunda Cosmæ continuatione, summi momenti, quod paulo infra patebit, sunt annales Pragenses.

(113) Pene ubique Cosmam exscripsit in antiquissimis fabellis. Cf. etiam locos de S. Adalberto, de raptu Judithæ, de bello Heinrici III contra Bohemos, in Dobneri Monument. hist. Bohem. II, 140, 157,

166, 169.

(114) Cf. annos 894, 984, 994, etc. Ibid. IV.

(115) Cf. fabellas antiquissimas, annos 967, 1002, 1021, etc. Ibid. tom III.

(116) Vide Palackii Würdigung, p. 115. Hajecius ipse Cosmam laudat auctorem.

(117) Monum. hist. Bohem. II, 1.

(118) I, 30.

(119) 1140, *noverat enim (Sobeslaus) referentibus sibi collateralibus suis capellanis B. Gregorium dixisse, etc. Et paulo post: Advocant Vincentium capellanum, quo alter fidelior sibi non erat.*

(120) E. g., 1126, in narrando bello Lotharii imperatoris et Sobeslai ducis.

(121) A. 1126 et 1136 recurring verba, *nec patres nostri nec avi nec atavi; anno 1126 sunt ei Germani hostes nostri, et nos, nostra gens, 1137, sunt Bohemi.*

(122) In glossa marginali ipsi codici metropolitano ascripta; vid. Pelzelii et Dobrowskii I, præf., p. xxxiii.

(123) L. I.

(124) Wiener Jahrbücher XV Anzeigeblatt. p. 31.

(125) Würdigung, p. 37.

(126) A. 1129. Illum locum, ubi verba quædam falsi præcepti de Ecclesia Wissegradensi recurring (vide Cosmam ad annum 1070), esse interpolatum argumentis nescio quibus sibi persuasit Meinert. I. I.

(127) A. 1131 et 1133. Anno 1130, se suosque (dicit nos) opponit Pragensibus canonicis, et an. 1131 episcopum Monasteriensem in Wissegradensi ecclesia missam legisse testatur.

quin verbis « hujus Ecclesiae fautor » quibus anno 1137 usus est de Wissegradensi cogitaverit. Paucis tantum sunt dicenda de fontibus ex quibus hausit; pene ubique enim ex latissimo et limpidissimo ipsarum rerum gestarum flumine sua delibavit. Summæ enim veritatis speciem præ se fert narratio, et Annalium scriptor auctoritatem suam ipse disertis verbis indicavit. In rebus enarrandis pene nusquam quod equidem sciam erravit, ordinisque chronologici viam accuratissime insecutus, modesto temperatoque incedit gradu, et si non nativa sua venustate, ut Cosmas, lectorum animos allicit, minime tamen sua et diligentiae et utilitatis laude fraudandus est. Non uno loco ipsarum rerum se fuisse testem aperte docet, ut in cœlestibus prodigiis describendis anno 1131 hæc verba « qualiter vidi » et « videntibus nobis » legimus. Neque minus oculatorum testium narrationibus historiam suam munivit. De pugna Chlumensi an. 1126 qui interfuerant sine dubio audivit narrantes (128), deque cœlestibus apparitionibus quod alii viderint accurate refert (129). Quanta fuerit gratia Sobeslai apud Lotharium imperatorem, quæ dissensio fuerit inter Wratislaum ducem Brunensem et Heinricum episcopum Olomucensem « compertum habet (130). » Ex « veridicorum relatu (131) » alia hausit, et quæ ipsi probata non erant se nescire aperte fatetur, vel verbis « si famæ creditur, ut fertur (132), » suspicionis quasi nota signavit. Et, ni fallor, quod summæ auctoritatis momentum libro addit, rebus ipsis currentibus Annales suos conscripsit, neque quæ audierat aut viderat ullo modo oblivioni obscurari passus est. Testes sunt rerum naturalium descriptiones accuratissimæ ipsaque auctoris verba. Ut suppleret quæ anno 1130 de duabus stellis in cœlo visis scripserat, ad annum 1131 hæc verba addidit: « De ipsis postea nullo modo sermone meo aliquid explicare potui, quia diverse obior — qualiter vidi explanabo. » Quo ex loco patet longius temporis spatium inter verba illa et hæc calamo concepta præterisse. Procerum consilia paulo ante Sobeslai mortem an. 1140 capta chartæ committere non audeat, « ne odium incurrat; » preces pro ejusdem ducis animæ salute conscriptæ recentissimæ mortis dolorem produunt; quibus sunt ad-

denda quæ de Heinrici episcopi Olomucensis itinere contra Prussos leguntur 1141, deque ejus reditu. Sermone usus est satis puro et simplici; nonnulla, ut conjurationem contra Sobeslaum, dilucide exposuit. Neque scribendi caret præsiidiis; antiquarum litterarum cognitio non desideratur; ex annis 1134 et 1136. Horatium et Virgilium eum legisse patet.

Haud ita diu post canonicum Wissegradensem, quinquaginta fere annis post Cosmam, monachus Sasavensis quidam (133) ad annales conscribendos animum attendit, cujus neque nomen posteritati mandatum est, neque tempus quo librum composuerit accuratius circumscribi potest. Hoc unum ipsius verbis probatur eum illi monasterio S. Benedicti ordinis fuisse ascriptum (134), quod, a Sasavæ præterlabente fluvio qui in Moldavam effunditur, nomen traxit. Quod inter Bohemorum monasteria facile celeberrimum vel ideo mentione est dignissimum, quia quem anno 1038 (135) conditorem et auctorem invenit, S. Procopius sacra ritu ordineque Slavonico celebranda constituit, quæ usque ad sæculi undecimi finem, non sine summo monachorum periculo, ipso chronographo teste, servata sunt. Idemque erat Procopius, quem ex Bohemorum gente primum in sanctorum chorum pontifices Romani receperunt (136). Perduxit monachus Sasavensis chronicon usque ad annum 1162, sed minime hoc ipso anno calamum deposuit, sed circa annum 1170, ni fallor, librum videtur conscripsisse: Sobeslaum II enim anno 1161 vinculis « multo tempore macerandum » traditum esse testatur. At ille non prius ex carcere quam ad solium vocatus est, quod anno demum 1173 factum esse scimus. Utrum vero verba illa ante vel post hunc annum scripta sint, ex ipsis elici nequit. Multos sine dubio annos ante annum 1173 apud Sasavenses monachus vitam degerat, Silvestri abbatis temporibus, qui 1134-1161 omnium summa cum laude monasterio præerat. Cujus laudes auctor tam plenis manibus fudit ut facile tibi persuadeas clarissimum abbatem non nisi ab illo qui in consuetudinem ejus receptus fuerit, ita celebrari potuisse (137). Præterea quæ ad annum 1097 leguntur non ante annum 1154 esse scripta ipse docet auctor (138), eumque rebus anno

NOTÆ.

(128) *Nolo autem vos latere.... quod audivi.*

(129) A. 1128, 1139.

(130) A. 1135, 1136.

(131) A. 1137.

(132) A. 1135.

(133) Meinerti sententiam, l. I., p. 52, non ab uno auctore sed a pluribus hanc Sasavensem continuationem conscriptam esse, jure sine dubio refutavit Palackius *Würdigung*, p. 46. Eundem auctorem et scribendi ratio et ipsa verba produunt, cum ad superius dicta vel inferius dicenda sæpius respiciat; anno 1133 ad ea quæ anno 1097 dixit, 1123 et 1161 ad annum 1154.

(134) Reliquias sanctorum apud Sasavenses servatas locosque sanctos accuratissime descripsit anno

D 1095; an. 1155 legitur *fratres nostri*, an. 1156 *hoc in cœnobio, apud nos.*

(135) Hunc annum ab ipso Sasavensi monacho traditum in constituendo tempore quo monasterium illud conditum sit excedere non possumus.

(136) Quod factum est anno 1204; vide, infra, Cosmæ continuationem secundam et vitam S. Procopii in Act. SS. Jul. 2, 138, quæ, etsi Severo Pragensi episcopo dedicata, post Sasavensem monachum videtur esse conscripta. Palacky *Würdigung*, p. 51, 297.

(137) A. 1134.

(138) Accurate circumscripsit annos per quos Diethardus, qui obiit anno 1134, abbatis Sasavensis munere functus sit.

1126 et 1132 gestis fuisse æqualem satis apparet. A illo enim loco de pace a Sobeslao et Ottone haud diu servata his usus est verbis: « Gaudia nostra contrarius excepit successus; » alteroque Groznatae viduam, quæ illo anno obierat, se vidisse scribit. Ideoque eum æque ac Cosmæ librum senectutis fructum nobis reliquisse, et res dimidio ferme sæculo postquam gestæ essent memoriæ posteritatis commendasse conicere licet. Itaque non sane mirandum quod hinc inde, etsi rarissime factum est, in errorem inciderit (139). Duplex consilium, si quæris, in chronico conscribendo videtur iniisse; unum ut Cosmæ chronico supplementa nonnulla adjiceret eaque adderet quæ ab illo prætermissa videret, alterum ut ad sua usque tempora Bohemorum historiam deduceret; quod duplex consilium non æque feliciter cessit. Interpolationum enim pars prior minimi est momenti, cum auctori ipsi usque ad annum 1038 debeamus prorsus nihil. Quæ ad Sasavense monasterium non spectant interpolationes ex Annalibus Hersfeldensibus sibi petivit, quos Quedlinburgensium esse Fontem docuit Waitz (140). Alii, si quid video, libri ab auctore in auxilium vocati non sunt; uno fortasse excepto necrologio Sasavensi (141). Ex tabulis Bracislai I fundationis præceptum monasterii Sasavensis ante oculos habuit ad annum 1038, tabulamque donationis Pribislavæ, feminae nobilis, ad annum 1132. Qua in altera parte, ubi, proprio Marte, patriæ historiam monachus conscribere conatus est, virum cordatum et eruditum haud uno loco loquentem audis, quem haud impari Cosmæ esse continuatorem vix negabis. Quæ de origine monasterii litteris mandavit et rumori populari et seniorum monachorum debet narrationibus, quos auctor verbis « ut fertur » et « veridica fidelium relatione » an. 1038 laudasse videtur. Amplam etiam scribendi materiam præbebant monacho Sasavensis monasterii loca sancta, quæ digito quasi monstravit his elocutionibus: « Ut hodie cernitur, sicuti hodierno die apparet (142). » Quæ inde ab an. 1126 legimus, omnia pene ex propriis hausit, in quibus fidem ejus probatam esse dicere non dubito. Hoc unum doleas quod eodem modo

quo Sasavensis monasterii originem 1038, Lotharii bellum cum Sobeslao duce 1126, Friderici I imperatoris expeditionem Italicam 1158, vitam moresque Silvestri abbatis 1134 descripsit, reliqua posteritati non tradiderit, sed pene ubique nimia narrandi brevitati studuerit. In schismate ecclesiastico, ne hoc præteream, quod illis temporibus ingruerat, ut facere solebant Bohemi, Friderici I et Victoris IV partes contra Alexandrum III tuetur (143). Eruditionis præsidiiis satis munitus est; ex Latinis poetis Juvenalis occurrit (144), ex Patribus ecclesiasticis Gregorius Magnus et Pater stupendus (145). Scribendi ratio est plana et dilucida, ni forte hoc vituperes, quod quidem ab illa laude abhorret, quod voces rariores et nescio quomodo obsoletas sectatus est.

Longe majorem affert dubitationem magna illa et ampla rerum Bohemicarum collectio ab anno 1140-1283, quam Cosmæ continuationem secundam ab editoribus appellatam « Pragensium canonicorum continuationis » communi nomine nos comprehendimus. Nam vel diligentissime excusso huic libello multi inhaerent nodi difficillime solvendi illi, et gravissimæ exoriuntur quæstiones de singulis annalium partibus, deque via et ratione, qua illa rerum congeries composita, de auctoribus a quibus conscripta sit, et quid unienique sit tribuendum. Quarum difficultatum tollendarum eo minor nobis relicta est spes, cum uno tantum Pragensi codice metropolitano imitatur hæc continuatio, neque hoc autographo, sed potius sæculi XIV mediæ apographo. Post primam continuationem relicto unius lineæ spatio vacuo, ut testatur Dobrowskius (146), amplior hæc continuatio secunda sine ulla inscriptione sequitur. Jam diu satis vexati sunt hujus libelli origine omnes qui rebus Bohemicis operam suam navarunt. Balbinus qui et vidit et legit hunc codicem, continuationis inde ab anno 1126 usque 1200 auctorem eundem esse sibi persuasit ac suspectum illum Jaroslauum, monachum Strahoviensem, quem Hajecius in indice auctorum suo libro præmisso inter fontes se habuisse affirmat. Quæ sequuntur usque ad annum 1283, Jaroslai appendicem appellavit. Quam

NOTÆ.

(139) Anno 1126, 1157.

(140) Neque annales Hildeshemenses esse Sasavensium interpolationum fontem cum Palackio, neque esse Quedlinburgenses cum Waitzio Archiv. VI, 690, mihi persuadere possum. Apud Sasavensem enim nonnulla leguntur quæ in illis, e. g., an. 989, 996, 998, alia quæ in his desiderantur; nam quæ desunt in nostro exemplari annalium Quedlinburgensium an. 963, 973, 975, apud Sasavensem hinc inde ad verbum cum annalibus Hildeshemensibus consentiunt. At quominus omnia ad Quedlinburgenses revocemus, variæ quædam lectiones, minimi quidem illæ momenti, obstant, quæ cum Hildeshemensibus concinentes in illis locis deprehenduntur qui ad verbum in Quedlinburgensibus recurrunt. E. g., anno 958, eadem leguntur in annalibus Hildeshemensibus, Quedlinburgensibus et Sasavensibus, at in varia lectione illis autem consentiunt Sa-

Sasavenses cum Hildeshemensibus, in Quedlinburgensibus desideratur autem; an. 960, in verbis *paganico ritu*, ubi Quedlinburgenses exhibent *paganismo*, an. 986, in verbo *venit* contra Quedlinb. lectionem *perrexit*. At vero cum nemo facile opinetur monachum exscripsisse, et Hildeshemenses et Quedlinburgenses, hoc unum restare videtur, quod eum ex amborum fonte hausisse statuas.

(141) Cujus vestigia mihi deprehendisse videor annis 1045, 1053, 1126, 1127, 1130, 1132-1134, 1139, 1140, 1142, 1147, 1150, 1155.

(142) Anno 1038. cf. etiam 1070, 1095, 1097, 1146.

143) A. 1159.

(144) A. 1038.

(145) A. 1097, 1162.

(146) l. p. xxxiv.

sententiam et in ipsius codicis margine indicavit A (147), et hinc inde in Epitome rerum Bohemicarum induit (148). Eandem fere opinionem amplectus est Pessina de Czechorod, ita tamen ut in ipso codice, ad annum 1154, adnotaret reliqua a canonico Ecclesiae Pragense anonymo esse conscripta (149). At satis probarunt Pelzelius et Dobrowskius quæ ex fabuloso Jaroslao proposuerit Hajecius nusquam reperiri in hac continuatione, illamque Balbini conjecturam argumentis muniri posse plane nullis. Ipsi hæc placuit sententia, Pragensem canonicum rebus æqualem, ab an. 1249 usque 1283, res sui temporis scripsisse, quæ præcederent ex fontibus vetustioribus cum hausisse (150). Quod a Meinerto (151) ita est circumscriptum, coævo auctori illa tantum deberi quæ ab anno 1260 legantur. Primus denique B qui vera acri ingenio perspexit est Palackius (152), qui diversissima scribendi ratione indoleque narrationum annos 1250-1283 a duobus Pragensibus canonicis esse conscriptos censuit et sæculo fortasse quarto decimo a compilatore quodam in unum librum esse conflatos (152).

Cum igitur in tanta rerum obscuritate ex codice nulla petenda sit lux, hæc una ineunda est via ut ipsum librum examinemus, num ex sermone coloreque narrationis singulisque quæ auctoris indolem produunt sententijs originis indicia fortasse elici possint. Quæ vero omnia in mediæ ævi scriptore quam sint dubia, in quo rarius tantum certa quædam sibi constans reperiatur scribendi ratio, nemo non videt; itaque minime me tenet hæc opinio, ut meam quam proponam in sequentibus sententiam ab omni dubitatione liberam aut minime esse convellendam putem.

Unicuique totam annalium collectionem obiter inspicienti hoc unum vel sponte se offert, auctorem, quicumque ille est, omnia quæ ab a. 1140 leguntur proprio Marte minime conscripsisse, quin imo apparet priorem partem, quam ab aliis mutuatus est, ab hac quæstione prorsus esse removendam. Omnia enim quæ de annis 1140-1193 scripsit, ex fontibus sibi derivavit qui et hodie adiri possunt, cum vetustioris Bohemorum historice scriptores clarissimos sibi duces sumpserit. Paucissimis mutatis vel in

compendium redactis ex Gerlaco abbate Muhlhusauo (153), quod observarunt Pelzelius et Dobrowskius, annos 1140, 1171, 1176, 1182 sibi petivit, ex Vincentii, Danielis Pragense episcopi capellani, libro de Friderici I expeditione Italica annos 1154-1159, 1162 (154), ex obscurioribus Pragensibus annalibus annos 1160, 1164, 1168, 1172-1178, 1182-1186, 1189-1193 in suum usum vertit, unum denique locum, in anno 1159, primo Cosmæ continuatori debere videtur. Amplior etiam deprehenditur lacuna; ab anno enim 1140 progreditur auctor ad 1154, reliquosque quos supra non memoravimus annos vacuos reliquit (155). Quibus omnibus sæculo decimo tertio vergente cum vixisse apparet, cum Gerlacum Chronicon suum post annum 1214 composuisse constet (156). At accuratius examinanti restant nihilominus nonnulla, paucissima quidem, quæ apud illos auctores non leguntur. In Vincentio describendo sine ullo dubio melioris notæ codice uti ei licebat, quam is est quem typis reddidit Dobnerus, indeque haud paucæ variæ lectiones originem duxerunt; at alia ex aliis fontibus Vincentio adjecit, annos 1155, 1157, 1159. Longe majoris vero momenti sunt quæ Pragensibus annalibus interseruit, quæ de Sobeslao duce 1176 occurrunt, annos 1187, 1188, et a. 1192 de Wenceslao, Premislao et Henrico ducibus paulo pleniorum narrationem. Hæc vero omnia illud quod in annalibus Pragensibus habes redolent scribendi genus, et tam arcte cum illorum textu coheret, ut certa mihi exoriatur persuasio ab uno eodemque auctore utramque historice particulam esse conscriptam, et sic demum ex Cosmæ continuatore annales Pragenses integros esse restituendos. Et illud quidem annalium exemplar, quod desinebat in anno 1193, ante oculos videtur habuisse, nam huc usque eos secutus est; quæ vero annis 1216-1220 in Pragensibus leguntur frustra apud auctorem quæris. Quod si vera sunt quæ proposui, amplior quædam annalium Pragensium exstabat recensio, quam quæ in codice Casinensi exhibetur, et hoc loco fragmenta nonnulla servata sunt eo minus contemnenda, cum haud ita multa historice Bohemice sæculi XII exeuntis præsidia exstant. Horum igitur ducum vestigia presso pede secutus

NOTÆ.

(147) Hic videtur chronicon suum inchoare Jaroslao Strahoviensis.

(148) p. 221 sqq.

(149) Pelzel et Dobrowski I, p. xxxvii. Cfr. præterea Pessinæ Mars Maravicus, Prage 1677, I., pag. 293 sqq. et ejusdem Phosphorus septicornis, Prag. 1673, 4, p. 37, 558.

(150) I, p. xxxviii. At Pelzelius ipse priori tempore continuatori Jaroslai nomen dederat, in commentatione quæ est inscripta *Ob dem König Ottokar die Kaiserkrone angetragen worden* in libro Bornii *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen*. Prag. II, 74.

(151) Wiener Jahrbücher XV, Anz. p. 36.

(152) Würdigung p. 94, quod certe confirmavit in commentatione *der Mongoleneinfall von 1241*, in libri *Abhandlungen der Königlich Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften ser. v, tom. II, 387.*

D (153) Dobner, Monumenta histor. Bohem. I, 79 sqq.

(154) Ibid. I, 29 sqq.

(155) Arridet conjectura quam Pelzelius et Dobrowskius I, p. xxxvii, proposuerunt, exstillsse priori tempore codices in quibus ex Vincentii chronico expleta erat annorum 1142-1154 lacuna. Legitur enim, illis testibus, in Lupacii et Weleslawinæ Calendariis, Hroznatam comitem Hierosolymis redueem, Cosma auctore, 16 Oct. 1152 obiisse. At in nulla continuationum, quas illi ipsius Cosmæ nomine complectebantur, tale quid legitur quod revera apud Vincentium occurrit. Unde hoc efficitur nostrum codicem vetustioribus qui exstabant non respondisse, sed in illo textum esse paulo mutatum, quod, ni fallor, illi quam propositurus sum sententiæ fidem paulo majorem videtur afferre posse.

(156) Palacky Würdigung p. 81.

descendit compilator usque ad annum 1193, ubi ab illis eum destitutum esse et finis Pragensium annalium ipsæque res sequentes temere turbatæ certo certius probant.

At quæ tandem fuerunt in hac narrationis parte continuatoris præsidia? Et hæc est quæstio difficillime explicanda. Qui amplissimam rerum annis 1196-1283 gestarum perlustraverit materiem, hæc ab uno auctore scribi non potuisse facile apud animum constituet. Nam hoc primum mirari subit easdem res bis terve recurrere, modo aliis verbis expressas, modo alios ad annos revocatas (157). Omnia porro quæ ab anno 1279 leguntur tam turpiter disjecta sunt, ut via quasi inexplicabili incedere tibi videaris. Quæ maxima ex parte ita inter se discrepant ut paucissima tantum in librarii incuriam, minime quidem negandam illam, rejici possint. Quis enim credat auctorem, nisi temerarius est et inconsultus compilator, uno quasi spiritu easdem res diversissime potuisse narrare? Sed aliud accedit argumentum, neque id levissimi momenti. In omnibus enim quæ circiter inde ab anno 1212 usque ad finem legimus, testis oculati vestigia certissima neminem facile fugiant. Quæ, e. g., de excommunicatione Pragensibus ab Andrea episcopo imposita an. 1216 et 1217 habemus, temporis descriptione sunt munita tam accurata ut nemo, nisi æqualis, ita scripsisse censendus sit. Verba quæ ad annum 1261 leguntur « Cunigundam (reginam) recepimus » aperte produnt eum qui rebus ipsis interfuerat, et atrocissima anni 1285 fames ab eo tantum ita depingi potuit, qui nefanda horrendaque facta suis oculis viderat. At qui per septuaginta annos rerum gestarum memoriam posteris testis oculatus mandare potuerit, profecto nemo est. Id ipsum secundam etiam continuationis partem ex diversis partibus confectam esse certissime probat, et ex diversa

scribendi ratione diversa auctorum ingenia manifeste elucent. Valde enim inter se differunt indole quæ ab anno 1196-1248, et quæ annis 1149-1283 narrantur; quinquaginta duo illi anni annalibus interdum brevissimis comprehenduntur, trigenta quinque anni posteriores copiosissima narratione pene totum libellum sibi poscunt.

At singulas annalium partes paulo accuratius examinemus. Ab anno 1212-1249, ut in hac parte primum insistamus, auctoritatis non impugnandæ speciem præse ferunt annales, et in temporibus (158) et in locis sanctis Pragensibus accurate descriptis (159). A canonico quodam Pragensi eos esse compositos ex annis 1235 et 1241 patet, quibus Vitum canonicum, dein decanum capituli Pragensis factum esse legimus, quod tum demum litteris mandatum esse potest, cum clarissimum nomen in decanatu administrando sibi Vitus comparasset. Ideoque hos annales ab illo auctore, cui sequentes debemus, non conscriptos, sed in suum tantum usum versos et cum propriis esse conjunctos crediderim. In sequentibus inde ab anno 1250, in quibus longe uberius promanat narrationis copia, hoc neminem facile fugiet usque ad annum 1278 circiter, quot qualesque singulis annis fuerint tempestates, quando ceciderit grando, quales fuerint messes, summa cum diligentia ab auctore litteris esse mandatum. Non facile unum prætermisit annum, quo de rebus his naturalibus accuratissime et pene iisdem ubique verbis non retulerit (160). In iis quæ in adnotatione proposuimus exemplis, nemo, opinor, ejusdem scribendi rationis vestigia desideret manifestissima, quibus usque ad annum 1278, eundem auctorem descendere satis certo probari videtur. Et non modo in tempestatibus et segetibus describendis eum sibi constantem deprehendis, sed aliis etiam rebus, quæ minoris sunt momenti in historia conscribenda, majorem quam rerum scriptorem decebat operam dedit.

NOTÆ.

(157) Duplex exstat nota de Heinrici episcopi morte annis 1196 et 1198, illic Heinricus, hic Bracislaus appellatur; ad annos 1178 et 1199 Friderici episcopi mors adnotatur, 1183 et 1203 iisdem verbis Pragam a Moraviæ duce Conrado esse obsessam, item iisdem verbis an. 1184 et 1204 Bohemos cum Moravis bellum commisisse, 1190 et 1210 legimus Conradum in Apulia esse mortuum. Ubi hoc quoque compilatorem prodit quod anni singuli numeris inter se differunt vicenis. Bis legitur Premislaum ducem esse regem factum annis 1197 et 1199, Cyrinini camerarii exsilium an. 1211 et 1212 adnotatur; an. 1248 scribitur brevissime Wenceslaum regem esse solio pulsum, an. 1249, cum in seditione ab Otakaro filio mota minime solio esse pulsum, sed victorem exstitisse copiosissime narratur; victoria Otakari de Ungaris reportata an. 1260 primum obiter tantum memoratur, dein uberrima narratione exponitur. Bis leguntur anni 1182, 1199, 1249, 1256, 1264, 1266, 1271, 1278, 1281, ter vero recurringunt an. 1258 et 1282.

(158) A. 1216, 1217, 1227, 1228, 1230, 1236, 1240, 1248, 1249.

(159) A. 1226-1228, 1232, 1234, 1244, 1245.

(160) Anno 1251 legitur: *Annona male provenit et præcipue hiemalis.* Anno 1252: *Hiemalia medio-*

critera in plerisque partibus provenerunt, æstivalia fere penitus defecerunt excepto milio. 1254: *Male provenerunt annona autumnalis et fructus arborei, vinum penitus defecit.* 1266: *Annona, fructus arborei et vinum male in Bohemia provenerunt propter grandinis et siccitatis lesionem.* 1270: *Periit tota annona tam hiemalis quam vernalis fere per totam Bohemiam, fructus arborum provenerunt mediocriter.* An. 1251: *Nix magna in plerisque partibus Bohemiæ descendit, qualem non meminit ætas nostra.* 1252: *Nix in plerisque locis descendit.* 1254: *Cujus (vini) defectus quantitatem ætas nostra non meminit.* 1258: *Hoc anno gelu læsit fructus arboreos et vineas.* 1260: *Hoc etiam anno sata læsa sunt et vineæ et fructus arborei, quædam siccitate, quædam grandine in plerisque partibus.* 1262: *Sata diversi seminis tam hiemalia quam æstivalia, in plerisque Bohemiæ partibus fere penitus perierunt, tum a grandine tum a siccitate.* 1251: *Orta est magna vis ventorum... quorum gravi impulsu multa ædificia ruerunt.* 1256: *Magna vis ventorum.* 1264: *Magna vis ventorum orta est, quibus interpellentibus multa ædificia, multa granaria corruerunt.* 1250: *Ædificia et granaria plurima turbine diruta.* 1257: *Facta est maxima inundatio aquarum quæ gravia et grandia damna per totam Pragensem diœcesem intulit.* 1264: *Facta est inun-*

Cop ose enim scribit de clericorum, de ecclesiarum et ararum consecrationibus (161), de ecclesiis suo tempore ædificatis (162), de reliquiarum translatione (163). A rebus publicis non avertit quidem animum, sed maxime in Romanorum pontificum legatorum in Bohemiam hæret itineribus (164); reliqua leviter tantum tetigit. Nusquam enim hoc sibi proposuit, quod in quibusdam aliis annalium partibus factum esse videbimus, ut hominum singulas res gestas eorumque mores ob oculos poneret. Est potius stylus ejus rudis, confusus atque demissus; ut singula paulo ætius inter se conjungat minime curat, sed omnia sine ordine quasi sacco fundit. Si quæris ad quem usque annum hic annalium scriptor per tantam rerum molem viam nobis præierit, vestigia ejus ultima in Pragensium ædificiorum enumeratione anno 1278 deprehendisse mihi videor, inde ab illis verbis: « Eodem anno hiems, » etc. Nam in amplissima quæ sequitur narratione pene prorsus obmutescunt tandem constantes illæ de tempestatibus et de segetibus adnotationes. Tempestatum vero anni 1280 et famis anni 1282 descriptiones minime cum prioribus illis consentiunt. Ex omnibus quæ proposui auctorem rebus fuisse æqualem luce clarius patere facile mihi persuadeo. Quis, quæso, prodigia longioris temporis spatio decurso posteritati tam accurate tradendas curasset? Pragensis capituli erat canonicus auctor qui in publicam etiam lucem se prodiisse disertis verbis ipse testatus est (165), multaque alia leguntur quæ non nisi a canonico Pragensi cœvo scribi potuerunt (166). Accurate igitur et vere eas potissimum res perscripsit, quæ ad Pragam urbem spectant, ideoque librum ejus annalium Pragensium partem primam merito appellasse nobis videtur. Hinc inde in chronologia constituenda eum errasse qui miretur nemo est; neque ubique liquet utrum ipsi an librario errores sint ascribendi (167).

Intra hos vero quos posuimus terminos haud pauca alia habentur, quæ indolem produunt ab illa tam alienam ut nemo sane hæc et tempestatum illos annales uni auctori ascribere velit. Primum teneamus amplam Wenceslai I regis historiam, quæ, annis 1248 et 1249 auctorem demonstrat æqualem qui res bene noverat beneque eas scribere callebat. Luculenta rerum narratio annales aridos et brevissimos excipit, et quæ leguntur inde a verbis: « I-

A tur rex Wenceslaus — detrudi catenatos, neque cum præcedentibus, neque cum sequentibus ullo modo conjungi possunt. Deducti erant annales usque ad annum 1249, et jam usque ad primum Wenceslai annum, id est 1228, rejicimur; et quæ sequuntur tempora, non Christi nati, sed Wenceslai regnantis indicantur annis 15, 16, 26, 24; quam computandi rationem in toto libro alias frustra quæres. Præterea recurrunt in hac narratione nonnulla quæ annis 1226 et 1231 jam erant prolata. Est igitur hæc peculiaris quædam Wenceslai I historia, conscripta ab auctore æquali nescio quo, quæ a reliquis continuationis partibus sine ullo negotio segregari potest. Auctorem æque capitulo Pragensi ascriptum fuisse, iis quæ de privilegio a rege canonicis dato leguntur, probari videtur. Ne ipso anno 1249 hæc esse scripta conjiciamus duplex illa vox « tunc » vetat, qua utitur auctor, sed ante regis obitum, mense Septembri 1253 litteris hæc sine dubio mandata sunt.

B Majorem nobis movent dubitationem nonnullæ aliæ annalium partes. Ad annum enim 1260, habes victoriæ, quam de Ungaris Otakarum II reportavit, descriptionem dilucidam et accuratissimam. Vivido quasi colore hic depinguntur quæ jejunis quibusdam verbis a primo canonico Pragensi paulo supra adnotata sunt. Hoc præcipue auctor, cujus libellum ex reliquorum annalium congerie annalium Otakariorum nomine secernere conati sumus, ante oculos videtur habuisse, ut « talem ac tantam victoriam digne soli Deo et sanctis ejus cum condignis gratiarum actionibus et laudibus ascribendam » celebraret, illumque, a quo victoria erat reportata, Otakarum regem. Altiozem etiam scribendi rationem sectatus est, nam servata quæ debetur regis dignitati reverentia pene ubique Otakarum vocat « dominum regni Bohemæ, » quem curialium, ut ita dicam stylum in aliorum etiam mentione accurate observat; sunt ei Karinthiæ et Silesiæ duces « illustres; » comites « spectabiles dignitate viri, » alii « inelyti bellatores. » Neque minus luminibus vel suis vel aliunde petitis narrationem frequentavit, genioque suo sæpius ita indulsit ut exclamationibus et interjectionibus orationis cursum interrumpat. Quæ omnia prorsus abhorrent ab illa indole quam apud auctorem primum deprehendimus. Idem fere scribendi genus invenitur, ni fallor, an. 1264,

NOTÆ.

datio magna aquarum per totam Bohemiam, quarum inundatione insolita facta sunt damna plurima ædificiorum. Quibus multa alia addi possunt exempla, e. g. an. 1250, 1252, 1259, 1260.

(161) An. 1251, 1258, 1259, 1274.

(162) 1252, 1253, 1257, 1269, 1276, 1278.

(163) 1251, 1253.

(164) 1252 - 1254, 1256, 1267.

(165) 1260 : *Quem revertentem (Otakarum) ab eadem expeditione recepimus. 1261.*

(166) 1253 : *Quid cum rege fecerint (episcopi) manet incognitum. 1256 : Conradus archiepiscopus Coloniensis... venit — ut credimus — tractaturus, etc.*

1261 de repudio Margarethæ reginæ dicit : *Quas ob causas Deus novit. Quas pœnas Bartholomæus canonicus, anno 1251, solverit bene scit, et quantum pecuniæ a capitulo Pragensi Bernardo pontificis legato datum sit 1254, 1256. Capellas arasque in Pragensi Ecclesia singulis annis ædificatas vel obrutas accurate adnotavit, neque minus quando prædiis capituli damnum sit illatum 1265.*

(167) Librarius vel compiler videtur esse lapsus in annis 1240, 1249, 1272; alias falsi annorum numeri inveniuntur 1239, 1245, 1274, qui, quod sæpius factum est, justo numero omnes uno sunt minores,

ubi non minus gloriose refertur de pace inter reges Bohemiae et Hungariae facta, talesque occurrunt Otakari regis laudes: « Quis autem non possit mirari de tam magnifico rege, qui ab utero matris vocatus est rex aureus? » Eidem auctori haud immerito has continuationis partes vindicare ausim, quibus sterilis angustique historiae compendii fines longe superat: quæ, annis 1254 et 1255, de Otakari expeditione contra Prutenos leguntur, quod et duplici hujus belli mentione satis confirmari videtur, anno 1271 Viti decani laudes, quæ plena manu funduntur, 1272, narrationem de Germanorum imperio Otakaro oblato (168), 1278, quæ de moribus Joannis episcopi Pragensis habentur, et ibidem in Otakarum panegyricum, et ut ita dicam threnodiam, qua atrox ejus mors post magnificam vitam acerbe plangitur (169). At haud parvam scribendi generis similitudinem idemque fere auctori ingenium in illis etiam partibus reperisse mihi videor, ubi cum in quibusdam Otakarum audimus vituperantem an. 1276, 1278 (170). Hic Rudolfum etiam regem nobis depingit « virum providum et discretum, » longeque abest quin patriæ hostem suo odio insectetur, optime potius virum cautum sibi que constantem Otakaro, viro audacissimo et splendidissimo, opposuit. Est hic etiam auctor canonicus Pragensis (171). Viti enim decani mores et vitam is tantum ita accurate poterat exprimere, qui clarissimi viri collega decani munus per longum tempus eum viderat administrantem. In reliquis quoque rebus scribendis fontes limpidiores ei adire licebat. De Hungarorum clade anno 1260 Otakari epistolam ad papam datam habebat ante oculos, et captorum Hungarorum testimonia vel ipse ex iis quesivit vel ab aliis accepit (172). Quin imo Otakarum regem habet testem (173), et de miraculis eodem die factis Joannem militem « virum omnimodis fidè dignum » multosque alios audivit. Sæpius Otakarum vidit, ut testatur verbis de eo 1278: « Hæc vidimus et testi-

monium perhibemus. » Atrocissima regis clades et inexpugnabiles patriæ miseriæ intimum ejus pectus vehementissime movent. In narrandis rebus est modestus et providus, beneque sibi cavet ne forte veri fines temere excedat, quod talibus indicavit locutionibus; « ni fallor, utrum per industriam an per errorem nescio (174), ad enarrandum manet difficile (175); de Otakari morte « nihil certi dicere » potest, « quia diversi diversa dicunt (176). » Et quantum, quod rerum scriptore est dignissimum, bene cavet ne odii aut adulationis notam incurrat (177), tamen uno alterove loco Otakari studio se abripi passus est, in eo quod regi Germanorum imperium « pluries » oblatum esse dicit, eumque, excepta clade ultimâ, ab hostibus nunquam victum esse affirmare ausus est (178). In chronologia interdum lapsus est; neque omnia quæ de pace anni 1276 inter reges constituta profert, ad veritatis normam exigi possunt.

Tertius, ni fallor, auctor conscripsit annos 1278-1281. Verum est, hinc inde reperiuntur locutiones quæ in prioribus etiam occurrunt partibus, et nihilominus aliud est scribendi genus, aliisque est quem sibi proposuit auctor finis. Primus omnia quæ in notitiam venerant annalibus suis complecti conatus est, alter ad res publicas et ad Otakari maxime sortem animum advertit, tertii, etsi suas habet laudes narratio, tamen a rebus publicis quæ uberrimam præbebant materiem se avertit, et in hoc uno potissimum videtur acquiescisse auctor, ut Tobie episcopi Pragensis electionem posteris quam accurate traderet. Hic etiam singularis ejus est mos, qui apud reliquos nusquam occurrit, ut Pragensium canonicorum mentionem facere non possit, quin honorifico quopiam titulo eos deceat (179), talibusque vocibus « humiliter, devote, benigne, gratiose » sermonem suum exornet. Non modo canonici Pragenses quid fecerint vel senserint conscripsit auctor, canonicus ipse, imo quid ederint vel biberint posteritati tradidit. Eodem fere tempore quo res sunt gestæ eas

NOTÆ.

(168) Iterum summis laudibus effertur; est rex serenissimus, rogatur ab electoribus quatenus dignaretur assumere apices imperatoriae dignitatis; remunerat nuntios muneribus magnificis in auro, argento, etc.

(169) Eodem anno, xii Kal. Nov., fuit mensura. Ab uno eodemque hæc scripla esse ipsis auctoris verbis probari potest. De Vito decano 1271, scribit: Sed ne videar singularum virtutum ejus ipsi divinitus collatarum plenius facta prosequendo notam adulationis incurrere, stylo amoto malui posteris relinquere, etc.; de Otakaro 1278: stylo submoto, ne videar adulationis notam incurrere veritatem prosequendo, ejus facta... posteris relinquo; 1276: quæ ibidem... acta sunt malui subticere, ne forte singula ut fuerunt prosequendo aliquorum odium incurram; 1271, de Vito: Illuminabat enim mentes hominum utpote lucerna lucens; 1278 de Joanne episcopo: Lucerna lucens... illuminabat corda hominum; 1271, de Viti veritatis et justitiæ imitatione loquitur; 1278, est Joannes justitiæ sectator, veritatis imitator; Vitus dividebat etiam denarios pauperibus; 1278, Otakarus dividebat cuilibet solidum denarium; 1271 de Vito: Elemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia; 1278: Quantum largus fuerit mens humana nec enarrare potest.

(170) Anno 1272: Talibus dicitur usus fuisse sermonibus; 1276: Tale fertur dedisse responsum; 1278: Sua fata hunc continuo nolentem ducunt, volentem trahunt; 1260: Fata nolentem ducunt, volentem trahunt; 1278: Et cecidit super militiam formido et pavor; 1260: Timor et tremor super impios cecidere.

(171) A. 1260: Jarosius... coram episcopo Pragensi et præposito et decano et canonicis in capitulo Pragensi retulit viva voce.

(172) Anno 1260: Hædem infideles et cæteri... sicut ipsi postmodum retulerunt.

(173) Nam sicut sæpe dictus princeps Bohemiae et alii principes, barones et milites communiter retulerunt. Auctorem ipsum prælio interfuisse ex verbis inter nos et se Flavio dicto Morava elicere nolim, est sine dubio vividius loquendi genus.

(174) A. 1260.

(175) A. 1277.

(176) A. 1278.

(177) A. 1271, 1276, 1278.

(178) A. 1272, 1278.

(179) Sunt ei 1278: Viri utique honesti et providi; 1279: Viri providi et eminentioris discretionis, eorum

calamo exceperit, ut ex verbis apparet ad annum A 1279 (180), de Brunone episcopo Olomucensi « nam moris ejus fuit semper et est, » qui, paulo post 18 Febr. 1281, diem supremum obiit (181). Annalium Pragensium partem secundam hanc continuationem inscripsimus.

Unus tandem restat auctor, itemque canonicus Pragensis, illum qui ad annum 1281 descenderat, excipiens; iterum recurrit usque ad annum 1279, ut illius annales quasi suppleret calamitatum et publicarum miseriarum narratione, quibus illo tempore pene obruta est Bohemia. Est hæc annalium Pragensium pars tertia. Talem infelicissimæ terræ nobis depinxit imaginem disertissimis et acerrimis verbis, quam profecto non sine vera animi commotione inspexeris. Vix igitur mireris eundem auctorem summo peneque capitali Germanorum odio se abripi passum esse (182), cujus apud priores vel levissimum vel pene nullum invenitur vestigium. Videtur fuisse auctor inter legatos capituli Pragensis ad episcopum Brandenburgensem missos, qui peterent ne penitus bona ejus diriperentur. « Quod quicumque audivit, » sunt verba ejus, « tinniverunt aures ejus. » Atrocissimas patriæ calamitates suis oculis vidit. « Et plura, inquit, et varia tormenta his temporibus audivimus et vidimus quam in codicibus legimus (183). » Est igitur scribendi ejus genus vehementissimum et violentum, flagratque quasi illo hostium patriæ odio. Et in hoc etiam suam ingressus est viam auctor quod sententias suas uberius exponere easque doctrina quadam ornare conatus est. Cujus rei testis est longa illa exemplorum ex Scriptura sacra petitorum series aliaque testimonia quæ, quod apud priores scriptores frustra queris, ex Romanorum imperatorum legibus sunt deprompta. Eum et alias fuisse eruditum litterisque imbutum probatur Horatii, Ovidii et aliorum Romanorum poetarum luminibus, quæ cuinam debeat me indagare non potuisse libere confiteor, locisque ex Gregorii Magni et Ekkehardi Uraugiensis libris desumptis (184).

Restant denique pauca quædam historiæ Bohemice fragmenta, quæ ex parte a canonico Pragensi videntur conscripta, haud scio an ab uno illorum quos supra censuimus. Sunt hi loci: « 1258, consecratum est xvii Kal. Septembris, » et an. « 1266, iterum transeuntes—siliginis perierunt. » Ex parte monacho cuidam Strahoviensi videntur originem debere: an. « 1256, Dominus Conradus—montis Sion; 1258, xiv Kal. Novemb.—consummavit; » quas adnotationes is qui annalibus ultimam adjecit manum

modo nescio quo corripuit aptisque locis inseruit.

Terminantur tandem annales in Cosmæ primis capitibus iterum repetitis, quæ catalogus principum Bohemorum inde a Primislao usque ad Wenceslaum II regem excipit. Quæ ab illo quem loco quarto posuimus auctore addita esse vix ac ne vix quidem mihi persuadere possum, cum laxioribus vel pene nullis cum præcedentibus jungantur vinculis, verbaque ipsa compilatoris ingenium prodere videntur. Plenam quam nos habemus continuationem hujus, ut ita dicam, epilogi auctorem ante oculos habuisse ex his apparet verbis se velle principum catalogum proponere, « ea tamen emendatione relicta, ut ubicunque in hiis scriptis lectori nodus dubietatis occurrerit, ad depellendum errorem recurrat superius ad scripta, ibi enim plenius inveniet adnotata. » Accedit ipse catalogus principum, qui totam Bohemice complectitur historiam quam Cosmas et continuatores ejus descripserunt. Ultimis denique verbis compilator totam annalium molem paulo dilucidius digerere conatus est. Ex tribus enim quas fecit historiæ partibus prima usque ad mortem Wratislavi I regis 1092 deducta, Cosmæ duos priores libros comprehendit, altera usque ad Wladislaum II regem 1140, tertium Cosmæ librum et primam continuationem complectitur; tertia vero, usque ad Wenceslaum II regem 1283, amplissimæ secundæ continuationi accuratissime respondet. Cur talis libri finis sit impositus his indicatur verbis: « Quia multorum hominum animos turbat sollicitatio de investiganda serie et descensione propaginis ducum ac regum regni Bohemici qualiter, » etc. At profecto non sine graviore causa erant hominum animi sollicitati, nam antiquissimæ Premislidarum stirpis ultimus erat Wenceslaus ille puer, cujus filius Wenceslaus III, anno 1289 natus (185), hominum animis curas illustrissimæ regie domus mox interitura sine dubio paulo eximebat. Est igitur, si quid video, catalogus et tota, quam habemus, annalium moles inter annos 1283 et 1289 confecta. Adde denique priorum annalium membra turpiter esse disjecta, novumque quasi rerum ordinem esse constitutum, ita ut quæ ex singulis annalibus sibi responderent, ea demum continuo quasi calami ductu essent conscripta; quæ qui secum reputaverit quin omnia illa a compilatore tantum tam misero modo potuerint conflare minime dubitabit. Idemque sine dubio est, quod compilatorem maxime convenit, qui magnam illam quam, annis 1142-1196, deprehendimus lacunam, laciniis ex Vincentio, Gerlaco et annalibus Pragensibus cor-

NOTÆ.

cætus est honorabilis; Moguntinus archiepiscopus est reverentissimus, Olomucensis honorabilis, Tobias divina favente clementia episcopus.

(180) Vide etiam votâ de Tobia novo episcopo oblata 1279, sine dubio paulo post electionem scripta, et quæ 1281 de Spakmanno ejusque sociis narrantur.

(181) Richter, Ser. episcoporum Olomucensium, p. 67.

(182) Anno 1279: *Mos est Theutonicorum zelo*

nimio sævire in Bohemos; 1281: Velut vespertilioes in aurora die lucescente se abscondunt, ita Theutonici, tanquam fumus evanescit, evanuerunt.

(183) Anno 1279, ubi et hæc leguntur: *Hæc omnia hiis temporibus effluerunt in Bohemos, etc. — Converterat jam luctum nostrum in gaudium ut viventes laudemus cum omni tempore.*

(184) Annis 1279, 1282, 1283.

(185) Vide stemma apud Palackium II, 2.

reptis explevit. Quod eo tantum consilio factum est, A ut prima continuatio quodam societatis vinculo conjungeretur cum secunda, quod sane minime feliciter cessit. Eundem denique sapiunt auctorem verba illa post annum 1260, sine ullo cum reliquo textu vinculo, tanquam glossa inserta, de rebus adversis post illum annum ingruentibus, quæ verba postero demum tempore esse interjecta nemo non videt. Quæ vero ille in unam rerum congeriem confudit, nos digerere et extricare, et cuique quod ei debetur auctori restituere conati sumus.

Non deerant, ut hoc etiam paucis absolvam, posterorum temporum scriptores, qui has Cosmæ continuationes quasi uberrimum Bohemorum historiæ fontem adirent, suaque ex iis ducerent haustibus plenissimis. Quod mihi prius facile persuaseram, fore ut ex his fortasse annales integra quæ essent ab auctoribus compositi forma, possent restitui, hanc spem ad effectum perducere non posse jam satis patet; omnes enim quos scio rerum scriptores hanc quam habemus annalium compilationem et legerunt et in suum usum verterunt. Sunt hi Franciscus canonicus Pragensis (186), qui secundam tantum continuationem exscripsit, Neplach abbas Opatovicensis, qui continuatores omnes duces secutus est (187), Mari-gnola, qui continuationem Wissegradensem et Pragenses ante oculos habebat (188), neque minus Pulkava et ante et post annum 1250 (189). At in parte priori nonnulla etiam alia apud hunc inveniuntur, quæ ita arte videntur cohærere cum illis quæ ex continuatione Cosmæ desumpta sunt, ut hic fortasse genuinam annalium formam deprehendi conjicias, si quid certi statui posset de Pulkava ipso, antequam chronicon quod sub ejus nomine circumfertur, ad critices normam accuratius exigetur.

Jam videamus qui sint codices quibus novo quasi firmoque fundamento hanc Cosmæ editionem superstruere possumus. Longe sane majorem codicum messem habuimus, quam in priorum editorum manus venerant; duos codices habebant Freherus et Menkenius, sex codices Pelzelius et Dobrowskius, octo enumeravit Palackius, nos tredecim novimus codices, ex quibus tres, eosque antiquissimos, Lipsiensem, Budissinensem, Dresdensensem, contulimus ipsi,

quatuor in favorem nostræ editionis vel contulerunt vel inspexerunt alii, reliquorum denique varias lectiones Pelzelii et Dobrowskii editio exhibebat vel notitiam saltem dabat Palackius. Quibus præsiis si Cosmæ textus non plane novus constitui poterat, longe tamen propius accedit ad genuinam chronici formam, qua auctor ipse librum in lucem publicam emisit. Non quidem autographum, sed gravissimos duos codices adepti sumus, qui singulari quodam casu virorum doctorum notitiam plane effugisse videbantur. Itaque quomodo Cosmæ liber paulatim quasi exereverit ante lectorum oculos ponere non possumus; at eo usque codicum auxilio pervenimus ut duplicem chronici recensionem factam esse dicamus. Non ita quidem in rebus ipsis differunt duæ illæ editiones, sed si scribendi rationem respicias, secundam paulo limatiorem esse vix negabis. Haud raro enim ipse sine dubio auctor prioris vocis loco aliam posuit quæ sententiæ melius respondere videbatur.

Duo codicum genera constituimus, quorum unum A, priorem; alterum B, posteriorem textus recensionem exhibet.

A genus uno tantum codice eoque antiquissimo constat Lipsiensi, sæc. XII, ex membr. 8 (190), quem nobis gratiose transmisit conferendum vir ill. Gersdorf, bibliothecæ Lipsiensis præfectus. Codicem qui inscriptus est *Liber beatæ Mariæ virginis in Huisborg* haud ita longe post Cosmæ obitum exaratum esse indicia nobis palæographica persuadent, et qui C f. 136 adjectus est pontificum Romanorum catalogus, usque ad Adrianum IV, i. e. 1154 deductus. Ipsius auctoris mors ad annum 1125, ut in reliquis codicibus adnotata est. Codex plena et rotunda manu diligenter conscriptus est, lineæ subfusco colore ductæ, haud raro manus coæva falsa correxit aut verba quæ librarium fugerant in margine apposuit. Nulli reliquorum hunc codicem fundamento fuisse, lacunæ nonnullæ edocent (191) in reliquis minime obviæ, variæque lectiones quæ in uno Lipsiensi occurrunt satis probant (192). Neque ultimum accedit hoc argumentum, quod in eodem codice collocatio verborum tam sæpe tamque multum a reliquis codicibus abhorret omnibus, ut jam in hoc uno peculia-

NOTÆ.

(186) Annis 1265, 1278; vide apud Pelzelium et Dobrowskium, II.

(187) Canonicum Wissegradensem, annis 1129, 1130, monachum Sasavensem 1139, 1140, 1161, 1162, canonicos Pragenses annis 1199-1271. Quibus addere juvat ea verba quibus suum fontem ad annum 1265 descripsit: *Et usque ad hunc annum quæ acta fuerunt in chronica scribuntur, cætera autem quæ sequuntur de quibusdam quaternis recollecti.* Cum illis confer Meinerti monachum Opatovicensem, *Weiner Jahrbücher* XLVIII. Anzeigeb. l.

(188) Annis 1126, 1127, 1130, 1138, 1142 et annis 1141, 1283.

(189) Vide, e. g., apud Pulkavam annos 1201, 1204, 1214, 1216, 1224.

(190) *Archiv.* VIII, 282.

(191) Haud raro unum alterumve desideratur ver-

bum, neque rarius sex septemve voces; e. g. I, 6, verba: *Jam jamque appropinquabant villæ ad quam ibant.* Ibid. versus:

Et monstrant vestes sternuntque caballum.

I, 13, verba: *Et vos vestrosque posteros a ventura clade quasi ex divino oraculo præmonitus protegi;* I, 29, verba: *Et hujus terræ ex dominis originem ducis.*

(192) I, pr. A habet *inbuto*, reliqui *delibuto*; I, 2, A *dolores*, reliqui *labores*; I, 4, A *rehabere*, reliqui *recuperare*; ibid. A *thoris*, reliqui *stratis*; I, 7, A *ditos*, reliqui *commissos*; I, 18, A *reperire*, reliqui *percipere*; I, 26, A *pastoralem curam*, reliqui *virgam*; I, 33, A *miserordiam*, reliqui *gratiam*; I, 38, A *pectora*, reliqui *corpora*; ibid. A *est*, reliqui *constituetur*; II, 15, A *negotia*, reliqui *judicia*; III, 51, A *mansit*, reliqui *conversatus est*.

rem textus recensioem cognoscas. Codicis specimen A et Cosmæ imaginem in ultimo folio satis rude delineatam dedimus. Cum hoc codice una tantum consentit auctoritas quam

A* signavimus: est annalista Saxo, qui, paulo post annum 1157, ad verbum pene exscripsit Cosmam, sed non tam accurate ut ad textum restituendum adhiberi possit. Sed certissima deprehenduntur vestigia eum textum recensioem A ante oculos habuisse (193). Itaque paucis tantum locis lectionem annalistæ Saxonis apposimus, ut in aperto sit quomodo duo illi codices inter se cohæreant.

B siglo omnes reliquos signavimus codices qui inter se consentientes recedunt a codice A, ex quibus primo loco habendus est:

1) Codex Budissinensis bibliothec. Gersdorf. msc. B 7 mbr., sæc. XIII, formæ altioris quam longioris, 73 foliis exaratus, quorum ultima putredine valde sunt corrupta. Neque quod maxime dolendum est integer est codex; excisum est folium primum in quo epistolæ dedicatoricæ legebantur, dein post septimum unum et dimidium alterius desideratur; desunt omnia quæ II, 46, a verbis *quare jam certi de misericordia*, etc., usque ad verba *quorum succenderat animum*, etc., III, 45, leguntur. Manus sæc. XVII adnotavit: *Hic multa desunt*. Iterum desunt duo folia in quaternione octavo, duo alia in latere exteriori squalore obsita vestigia manus bibliopegæ produnt; involuero alius libri ea jam inhaesisse videntur, et reliqua ejusdem quaternionis folia turpiter disjecta sunt. Quæ omnia hanc nobis probare videntur opinionem, codicem, jam sæculo XVII dilaceratum et dein ut repararetur damnatum forte fortuna conquisitum esse. Scriptus est litteris minusculis haud parvis, satis pulchris; atramentum est subfuscum; haud ita frequentia sunt scribendi compendia; i littera semper caret linea superiori, at scribitur *i f*; sæpissime occurrit *q* in fine verborum: *lucq*, *apprimeq*, *curtq*, eodem modo *e* loco *æ*, *cesus*, *penitencia*, *e* et *ce* pro *t* et *ct*; *porcio*, *elecicio*; accentus à non desideratur. Hinc inde capita

voce *item* minio scripta signata at non numerata sunt; in distinguendis capitibus certa quædam lex frustra queritur. In primo folio exstat tabula quædam eodem sine dubio tempore quo codex exarata, qua Lecho et Cecho satis nitide depicti videntur. Librarius sæpe erravit (194-5), et hoc argumento negligentiae convincitur, quod glossas quas hinc inde in exemplo reperiebat, ita in textum recepit, ut priorem lectionem et glossam uno calami ductu scriberet; Bohemicæ etiam glossæ occurrunt manu paulo recentiori superscriptæ, quas suo loco apposimus. Sed illæ ipsæ glossæ nobis persuadent melioris notæ hunc esse codicem. Hanc enim sententiam amplecti non dubitamus, post confectam codicis A recensioem, ubi non leguntur, ab ipso auctore additas esse illas glossas. Quæ ejus sunt naturæ, ut nemo unquam dubitet quin ab ipso auctore, cum librum suum iterum iterumque limaret, sint appositæ; nam minime interpretationi inserviunt, sed hærebat auctor num ita an aliter meliori stylo scriberet. In omnes pene reliquos codices transierunt glossæ illæ, in uno codice A non leguntur (196); quid igitur clarius quam duas illas codicum familias esse constituendas? Cum igitur ex his omnibus dubitare non posse nobis videremur, quin librarius B 1 codicem secutus sit, in quo servatæ erant secundæ curæ, quibus auctor librum suum emendavit, textus quasi fundamentum B 1 posuimus; præsidia accedunt codices reliqui, ante omnes A, quem Cosmæ pene coævum in scribendis nominibus et Teutonicis et Bohemicis secuti sumus, quæ recentiorum Bohemorum more in reliquis scripta sunt. Reliquorum codicum origo in B 1 quaerenda non est; haud ita paucæ enim exstant lectiones quæ in hoc uno B 1 tantum occurrunt (197). At proxime accedit illi codici 1 alius quem signavimus numero.

2) Codex Pragæ metropolitanus, sæc. XIV, ejus uberrimam descriptionem dederunt Pelzelius et Dobrowskius in præfatione (198), quam hoc loco repetere liceat:

c Codex membranaceus inter annos 1520 et 1545

NOTÆ.

(193) E. g., apud annalistam Saxonem invenitur lectio quæ in uno codice A occurrit: I, 26, *curam*; I, 29, in utroque desunt verba *et hujus-ducis*; ibid. illi legunt, *recedunt*, reliqui *redeunt*; ibid. illis deest *maximo*; II, 46, illi habent *negotia*; II, 49, consentiunt in lectione *in post suo tempore*; III, 26, habent *coadunato iterum*; III, 51, *mansit*.

(194-5) E. g., I, 10, scripsit *convincie* pro *condicione*; I, 12, *mirabiles* pro *miserabiles*; I, 21, *sociuntur* pro *sortiuntur*; I, 34, *concilio* pro *condicto*; I, 39, *correcta* pro *correpta*; ibid. *morte* pro *more*; I, 42, *concius* pro *tercius*; II, pr. *optari* pro *optasti*, quibus accedunt alia.

(196) I, 11, unus A legit *magnus terror ingruerit*, B 1 habet *magnus post te vel fragor vel terror ingruerit*, cui reliqui aut consentiunt aut solam vocem *fragor* exhibent; I, 12, A habet *vincendi conditio*, B 1 et reliqui addunt *vel ratio*; ibidem lectio codicis A est *mausoleum in sæcula nominativum*, B 1 cum quibusdam aliis exhibet *vel memoriale*; I, 15, A, *sub glacie nitida*; I, *sub glacie nova vel nitida*; ibid. A, *tradidit eam*; I, *vel civitatem eam*; ibid. A, in

domini sui vitam; 1 addit *vitam vel necesse*, pro qua lectione sensu carente omnes reliqui codices exhibent *vel necem*; I, 30, A, *rapidis lupis*; I, *rabidus vel cruentis lupis*, et reliqui omnes repetunt *cruentis*; I, 37, A, *ad venationem sæpe faciens*, 1 perverse, *venatum ire vellet ad venationem sæpe faciens*; ibid. A, *urgentes*; I, *urgentes impingentes*; I, 37, A, *in caelestem patriam vel habitationem*, 1 omittit verba *patriam vel*; I, 40, A, *cupidinis*; I, *Veneris*, sed manu coæva superscriptum *telo læsa cupidinis*; I, 41, A, *ecclesiæ injuriam*; 1: *damnum vel injuriam*; II, 3, A, *intran*; I, *adeunt intrant*; ibid. A, *ecclesiæ limina*; I, *limina adita*; II, 39, A, *eventu prospero*; I, *propicio vel prospero*.

(197) E. g., habet B 1, I, pr. *placere cupio*, reliqui *glisco*; I, 14, I, *pariter*, reliqui *partim*; I, 30, I, *deprecor*, reliqui *deprecamur*; I, 37, I, *fulgurea*, reliqui *sulfurea*; I, 42, I, *deceat*, reliqui *par est*; I, 38, I, *fundant*, reliqui *sudant*; I, 37, *candelabra aurea*, reliqui *argentea*; I, 42, I, *serentibus*, reliqui *referentibus*.

(198) P. xv.

exaratus grandiusculis characteribus, qui in bibliotheca capituli ecclesiæ metropolitanæ Pragensis servatur. In secundo folio, cui minio in inferiori margine numerus I ascriptus est, inter alia primæ litteræ variis coloribus atque auro decoratæ ornamenta duo conspiciuntur insignia, alterum capituli Pragensis, alterum baronum de Drazicz, ramum virentem exhibens, e quorum familia fuerunt Joannes III († 1278), et Joannes IV († 1343), episcopi Pragenses. Descriptum vero fuisse codicem pro Joanne IV, episcopo Pragensi, qui etiam Francisco canonico conscribendæ partis secundæ chronici Pragensis auctor fuit, ex adnotato ad finem continuationis secundæ obitu Wilhelmi Leperis, an. 1320, certum est. Sunt autem in codice metropolitano non levia indicia eum e duobus voluminibus compactum esse. Nam et scriptura, qua Francisci chronicon, quod secundam partem chronici Pragensis appellat auctor, in eodem codice exaratum est, diversa est ab ea, qua prima pars, id est Cosmas cum continuatoribus Pragensibus, perscripta est. Folia etiam membranæ aliter per lineas divisa sunt, ita ut quævis columna primæ partis triginta octo, secundæ vero partis quadraginta quatuor lineas contineat. Fasciculi quoque seu membranarum colligata, quorum sexdecim in primæ parte numerantur, in secunda rursus a principio seu numero I computantur. Fuere tandem hæc duo volumina in unum collecta, quod nunc centum nonaginta novem foliis minio notatis constat. — Cosmæ chronicon legitur a fol. 48 usque ad fol. 105. Sequuntur deinde continuatores ejus eadem manu et atramento usque ad fol. 148. In hujus folii utraque pagina manus priori recentior, vetusta tamen, alio atramento aliisque litteris seriem episcoporum Pragensium usque ad Arnestum primum archiepiscopum ascripserat. Post hæc vestigium folii serius excisi apparet, quod erat octavum decimi sexti colligati seu, ut typographi vocant, quaternionis. Videntur itaque numeri in inferiori margine minio exarati, quibus singula folia notata sunt, serius appositi; nam, non computato folio exciso, continua serie usque ad finem progrediuntur. Folium, n. 149 notatum, quod est primum quaternionis primi secundæ partis, vacuum relictum est. A fol. 150 usque ad fol. 185, Francisci chronicon, seu secunda pars chronici Pragensis, diversis characteribus alioque atramento perscriptum est. Foliis 185 et 186, quæ-

dam memoriæ recentiores sæculi xvii de archiepiscopis Pragensibus continentur; reliqua usque ad finem codicis vacua sunt. In initio codicis leguntur passionibus sancti Adalberti et S. Wenceslai. Proxime hunc codicem accedere ad 1, ex haud paucis locis patere videtur, ubi cum hoc uno et in veris et falsis consentit lectionibus (199). Sed aliud quoddam peculiare sui generis signum hic habet codex; sunt brevissimæ nonnullæ notulæ nullius sane momenti, quas Pelzelius et Dobrowskius cum meliores non haberent codices, Cosmæ ascripserunt, sed jam nemo unus dubitabit quin, cum in duobus antiquissimis codicibus non reperiantur, ab interpolatore quodam sæculi xiv ut videtur, insertæ sint; ideoque inter varias lectiones eas recepimus; leguntur autem ad annos 1008, 1011, 1014, 1015, 1026, 1032, 1041, 1055, 1061, 1081, 1084, ex annalibus nescio quibus descriptæ. In quibus notulis rejiciendis Palackium (200) minime fefellit iudicium; at omnes breves illas notas quibus largissimum narrationis flumen interruptum videmus esse reseccandas, vel ideo non censemus, quia in codicibus leguntur antiquissimis, quorum auctoritatem in tali argumento excedere non licet. Quod eo minus fieri poterat, cum auctorem ipsum in libro suo componendo annalium viam ingressum esse jam supra probare conati sumus; itaque ubi alia quæ narraret non habebat brevissimas notas apponebat. Notulis illis supralaudatis probatissimum sane signum adepti sumus quo indicatur duos alios codices arctissime cum illo coherere.

2^a) Codex Rudnicensis, sæc. xv, chart. in bibliotheca Lohkowitziana, quem anno 1826 in lucem protulit Palackius; in eodem primi etiam continuatoris textus legitur. Descriptionem et varias nonnullas lectiones dedit idem vir cl. in libro suo (201), quas suo loco in textum nostrum recepimus. Hunc codicem pene ubique repetere textum codicis 2 jam observavit Palackius; at etsi notulæ illæ supradictæ omnes repetitæ et eadem lectiones in utroque codice obviæ (202) sint, eum nihilominus ex illo non fluxisse probatur verbis *respondit — præsullem* quæ an. 1140 in hoc uno, minime vero in codice 2 leguntur.

2^b) Codex Brewnoviensis, in bibliotheca monasterii Brewnoviensis servatus, quem ita descripserunt Pelzelius et Dobrowskius (203): «Est in charta sæc. xvi scriptus in-fol. Hic codex, quamvis recentior, tamen eo summe æstimandus est, quod plurimas bonas lectiones continet. Neque dubitamus eum esse vetustissimo optimæ notæ codice transumptum esse, quod ex antiqua nominum scriptione aliisque

NOTÆ.

(199) I, 1, falso legunt 1 et 2 *historiaca* pro *historica*; I, 5, falso iidem *Herecynthiam* pro *Berecynthiam*; ibid. iidem *thalitarium* pro *thalarium*; I, 13, ambo falso *absidens* pro *abscondens*. In codd. 1 et 2 tantum legitur glossa *telo lesa cupidinis*; II, 4, ambo *parium* pro *paratam*; II, 39, ambo *arripiunt* pro *corripiunt*.

(200) Würdigung, p. 16.

(201) Würdigung, p. 13-15.

(202) II, pr. ambo legunt *arvis* pro *armis*; II, 5, ambo falso *Foromatas* pro *Soromatas*; II, 10, hi soli legunt *fluvium quæ est circa Belinam* pro *quæ est circa fluvium Belinam*; III, 42, hi soli habent corruptum *seo* pro *nomine*; III, 60, ambo *incertum* pro *inceptum*.

(203) P. xxiii.

indiciis certo cognovimus. Est quoque cum alio quodam antiquiore codice collatus a quodam diligenti homine qui olim hoc codice usus est. Præter integros tres chronici Cosmæ libros complectitur etiam codex iste Cosmæ continuatorem Pragensem primum, a principio usque ad verba: *In crastino autem Moravienses cum profugis Bohemis et in margine inferiori hæc verba: In Vladislaum et fratrem*, quæ initium sequentis folii, quod cum omnibus reliquis desideratur, exhibent. Est autem hæc Cosmæ continuatio ab alia manu, ea nempe quæ lectiones variantes in Cosmæ libris apposerat, descripta. Titulum præfixum habet *Paralipomena Cosmæ a monacho quodam, ut apparet, conscripta.* Notulæ brevissimæ codicis 2 repetuntur ad annos 1015, 1026, 1032, 1041, 1052, 1082, 1084; itaque in his non plane consentit cum 2, ex quo eum descriptum non esse etiam codicis probant lectiones (204).

3) Codex Holmiensis, membr. sæc. XIII, quem splendidissime exaratum — unam ulnam alteriusque dimidium altum giganteum codicem nominare solent — descripsit Debrowskius (205), nonnullasque dedit varias lectiones. Est fundamentum Freheri editionis anni 1607; cuius verba ex epistola dedicatoria ad Petrum Wok de Rosenberg hoc loco repetere liceat: *Hunc quoque fructum Bohemici et Polonici itineris, lustris superiore principis mei missu suscepti, tulisse gaudeo, quod dum in regia urbe Praga diversor, memorabile istud monumentum indigne vetustatis in manus meas bona fortuna detulit; idque integrum, cuius antea particulam cum Bohemicis meis vulgari in laude ponebam, utinam æque mendis nævisque liberum! Quamvis autem unico exemplari nitendum esset, eoque non felicissima manu e veteribus membranis descripto; dedi tamen diligenti relectione operam, ut detersis maculis, quantum hoc quidem tempore licebat, æqui lectoris oculos quam minimum offedere posset daturus etiam porro magis, si quis me publice utilitatis studiosus, quod spero, aliis exemplaribus juvare voluerit.* Codex postea a Suecis deportatus hodie Holmiæ asservatur. Lectiones Freherianas, cum ipsum codicem inspicere non contingeret, siglo 3 signatas inter varias lectiones retinimus, sed non quidem omnibus locis, cum sæpissime ex erroribus librarii vel typographi falsa lectio originem duxerit. De veris hujus codicis lectionibus sententiam ferre non est ita facile, quod non valde est dolendum, cum satis constet cum codicibus a

nobis adhibitis A et I antiquiorem non esse. Fundatio Wissegradensis in hoc codice non legitur, ut testatur Dobrowskius. At desideratur historia quinque fratrum martyrum in Polonia (206), et lasciva illa de presbytero (207). Codicem nihilominus familiæ B ascribendum esse, quæ plerisque locis inveniuntur glossæ probant (208). In haud paucis vero locis concinit cum duobus codicibus sequentibus, quos 4 et 4^a nominavimus.

3^b) Codex Vindobonensis 7591, chart. sæc. XVI est apographum codicis 3 an. 1574 confectum, quod Vindobonæ inspexit ill. Pertz; lectiones ubi textus poscere videbatur liberalissime nobiscum communicavit Imperialis bibliothecæ præfectus, ill. Chmel.

4) Codex Dresdensis I, 45, fol. membr. in bibliotheca Regia Dresdensi asservatur (209), quem inspiciendum nobis liberalissime transmisit vir ill. Falkenstein. Hunc codicem ante Menkenium qui varias dedit lectiones (210) et Dobrowskius, qui eum sæc. XIII, scriptum esse opinati sunt, jam viderant Lupacius, Georgius Fabricius et Albinus (211). At scriptus est ille codex sæc. XII. Binis columnis textus exaratus est splendidissime, lineæ ductæ sunt atramento, litteræ minuscule pulcherrime scriptæ, litteræ initiales coloribus pictæ. Cosmæ textus 7 quaterniones et 6 folia complectitur. Breviationes neque frequentes neque insolitæ sunt, frequentissimus est usus *e* pro *a*, rarius *g*, simplex *i* lineola non signatum, syllaba in fine lineæ rupta tali signo *l* notatur. Compactus est Cosmæ textus cum Solini libro eoque Theophili de coloribus, qui eodem modo eadem fere manu scripti sunt, et hic adnotatur manum coævam litteris uncialibus librum esse monasterii Veterocellensis, indeque conjici posse videtur Cosmæ chronicon eodem loco scriptum esse. In ligneo libri involucro, leguntur verba *Gesta* et quædam alia extincta quæ legisse mihi videor *Corb.* et nomen *Cosmas Pragensis*, scriptum manu sæc. XV, quo tempore ligneum etiam illud involucrum factum videtur. At gravissimi momenti est codex ob interpolationes et continuationem monachi anonymi, qui in monasterio ordinis S. Benedicti Sasaviensi tempore Sylvestri abbatis medio sæculo duodecimo vivebat. Descripta est hæc continuatio usque ad annum 1162, quasi liber quartus chronici Bohemorum, sed ita ut hic liber jam ab ipsius Cosmæ verbis quæ leguntur III, 59. initium sumat. Interpolationes neque paucæ, neque minoris sunt momenti; posteriores inde ab anno 1038, ubi fuse Sasaviensis monasterii fundatio nar-

NOTÆ.

(204) I, 1, legit 2^b. *terræ*, 2 et reliqui *orbis*; I, 5, *paupertatis amabilitatem*, 2 et reliqui *paupertatem amabilem*; I, 5, *cibus* pro *herbis*; I, 6, *præsciens* pro *inscius*; II, 4, *paratam*, 2 *partam*, II, 8, addit *Franciæ* quod deest in reliquis, II, 40, et *resiliens* quod desideratur in 2.

(205) Litterarische Nachrichten von einer Reise nach Schweden und Russland im J. 1792, p. 35. Palacki Würdigung p. 7.

(206) I, 38.

(207) III, 62.

(208) I, 11, 12, 13.

(209) Archiv. VI, 225.

(210) Scriptores rerum Germanic. III.

(211) Pelzel. et Dobrowski. in præf., p. xxviii, Albinus in libro Neue Meissnische Chronik. Wittenberg 1580, p. 737.

ratur, ipsum monasterium respiciunt; leguntur A vero interpolationes ad annos 958, 960, 962, 973, 975, 985, 986-990, 995, 998, 1038, 1045, 1053, 1070, 1088, 1089, 1095, 1097, 1116, 1122, 1125, 1125; quæ omnia e textu nostro removimus suoque loco una cum continuatione dabimus. Notulæ brevissimæ codicum 2 in his interpolationibus non inveniuntur, quo satis patet eum cum illis minime coherere. Ex alio codice interpolato eum descriptum esse vel inde apparet, quod quoties occurrit vox *dux, rex, episcopus*, nomen quod in suo exemplari sine dubio superscriptum legebat, librarius in textu addidit. Nihil omisit nisi versum unum I, 6, duosque illos versus ad annum 1117, quibus Cosmas conjugem suam plangit, quorum loco duos alios in Hermannum episcopum Pragensem apposuit. Textus capita litteris rubris distincta, sed non numerata sunt, quæ in nostra editione retinuimus; magnam partem concordant cum illis capitibus quæ item non numerata dederunt Pelzelius et Dobrowskius, quos secuti sumus iis locis ubi codex nos deseruit. Interpolationibus recisis textus satis purus est et emendatus, optimasque interdum suppeditat lectiones (212), e. g., II, 5, codex 4 et unus cum eo 4^a habet verba *altavus meus*, quæ malè in omnibus codicibus reliquis desiderata verum demum verborum sensum restituunt. Ex quo uno exemplo jam satis patet ex nullo eorum quos recensuimus codicum hunc esse descriptum. Cum Holmiensi præ cæteris coherere videtur (213). Ex hoc codice descriptus est

4^a) Codex Vindobonensis 1544-508, membr., sæc. XIII, qui priori tempore Pragæ in collegio Clementino apud Patres societatis Jesu asservabatur, qua soluta a Petro Wokaun de Wokaunio anno 1780 bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensi oblatum est, ut referunt Pelzelius et Dobrowskius (214), qui varias attulerunt lectiones ipsumque codicem ita descriperunt: « Est hic in membrana forma quarta nitidis characteribus sæculo XIII, quantum ex indicis variis judicari potest, exaratus. Tractavimus et ipsi, quandiu Pragæ erat, hoc exemplar. Continet omnia illa additamenta; quæ monacho Sazaviensi in descriptione Dresdensis codicis tribuenda esse diximus. Dolendum est aliquot folia in hoc præstantissimo codice desiderari. Desunt enim ea

(212) I, 30, addit vocem *possideam*, ubi unus 1 legit *habeam*, in reliquis omnibus desideratur verbum; cum A et 1 supplet lacunam II, 4, *moribus — placabiles*. Recte legit II, 16, cum A *ire properat*.

(213) I, 41, ambo legunt *furnas* pro *furnas*; I, 42, *ventris*, reliqui *noctis, corporis*, etc.; II, 39, soli legunt 3 et 4 *prospero* sine glossa; II, 42, in ambobus desideratur vox *damnum*; II, 47, addunt vocem *regis*.

(214) P. xxix.

(215) Descripsit variasque lectiones dedit in *Normayri archiv für Geographie, Historie* 1819, p. 65, quod repetiit Palackius *Vürdigung*, p. 11.

(216) E. g., I, 5, verba *ad stabula — habuere*,

omnia, quæ ab a. 923 usque ad a. 994; et verba: « . . . nores fugio, pompas sæculi despicio; etc., » leguntur. Singulare in eo est, quod nomina propria ducum aliarumque personarum superflue repetat. In plerisque enim locis, in quibus Cosmas pronomine aut appellativo nomine ducis, de quo sermo est, utitur, ille proprium ducis nomen adijcere solet. Nuperrime Vindobonæ codicem, qui præter Cosmæ textum vitam S. Elisabethæ et quasdam pistolas continet, inspexit Ill. Pertzus. In omnibus pene lectionibus ita consentit cum codice 4, ut quod Pelzelius et Dobrowskius dicere dubitarunt, eum ex illo fluxisse jam mihi persuasum sit. Nova enim instituta Dresdensis codicis collatione pene rejicienda sunt exempla, quibus illi contrariam sententiam tueri posse sibi videbantur; nam ex Menkenii minus accurata collatione illa exempla originem duxerunt. Nostræ sententiæ exempla afferre supervacaneum putamus quæ unicuique legenti vel sponte se offerent.

C) Integris his Cosmæ codicibus accedunt nonnulli alii magna ex parte mutilati, ideoque non ubi vis consultandi, at minime hanc ob causam rejiciendi, sunt enim ex parte antiquissimi.

5) Codex Brunnensis chart. fol. sæc. xv, hodie asservatus in museo Franciscano, quem Tribaviæ in Moravia anno 1819 detexit Meinertus (215), reliquis hujus notæ integrior est. In compendium rediguit ille Cosmæ chronicon qui hunc codicem conscripsit; privilegia textui inserta pœnitus recidit aut fragmenta ex iis dedit, et alia quæ suo loco dedimus pœnitus suppressit (216). Nonnullæ ex glossis manu recentiori superscriptæ sunt (217).

6) Codex Carlowiensis chart. sæc. xv, his a numerandus est, quem contulit Bonaventura Piterus, præpositus monasterii Rayhradensis in Moravia, qui inter præsidia ad collectionem scriptorum rerum Bohemicarum quinque vetustissimos Cosmæ codices contulerat (218), probat hunc codicem canonicis monasterii S. Augustini in Carlow anno 1465 donatum esse (219). At oblivione obrutus codex in nescio cuius monasterii aut bibliothecæ latebris inventorem exspectat. Sed non est quod amissum hunc codicem valde dolamus; erat enim mutilus. Refert Palackius (220) præter alias nonnullas lacunas om-

NOTÆ.

I, 5, *vosippos — tollat*; I, 38, omittitur historia quinque martyrum in Polonia.

(217) I, 12, 13.

(218) Dobner ad Hajecium I, 176.

(219) Pelzel et Dobrowski præfat., p. xxxii.

(220) *Vürdigung*, p. 15, testatur eques de Schwabenau in commentatione quadam de Conrado II, duce Znaymensi in *Monatschrift des Böhmischen Museums*, Jahrgang I Octob. p. 49, se vidisse Piteri apparatus, variasque lectiones codicis Carlowiensis fuisse appositas, codicem ex parte fuisse mutilatum, ex parte interpolatum ex reliquis quæ referuntur satis patet. Num diploma Wissehradense quod ibidem se invenisse testatur in Piteri tantum apparatus an revera in codice ipso exstiterit, dici non potest.

nia desiderari quæ post annum 1091 legantur, id est A (222). Constat 14 tantum foliis, diligenter exaratum alterum pene libri dimidium omisit librarius.

7) Codex Argentinensis membr. fol. sæc. XII (221), quem cum prima Freheri editione in nostrum usum jam anno 1825 contulit vir clarissimus Engelhard

Bawariæ gen-	} tis	Dux Hainricus duode-	} nus,
Vite laben-		(223) Generoso cernate ple-	
Nobilis ille pa-	} tra	Duce famoso genera-	} tus,
(224) Nobilis ex ma-		Regum de sanguine na-	
Emicat eximi-	} a	Post illos nobilita-	} te,
Plaudit ob hoc patri-		Felix hujus probita-	
Hic felix fue-	} rat	Olim de conjuge cla-	} ra.
(225) Filia regis e-		Ea quam mors dempsit ama-	
Heredes patri-	} e	(226) Bis quatuor inde relic-	} tos.
Dux habet eximi-		Cultu probitatis amic-	
Incola Bawari-	} e	Dominorum gaudet hono-	} re.
Quas videt egregi-		Mire pollere deco-	
Gaudet et ipse pa-	} ter	Sobolem dum scit fore le-	} tam.
Gaudeat et ma-		Vitam ducendo quie-	
Pulchrior ut vari-	} is	Rosa floribus addita pa-	} ret.
Sic pater egregi-		Pueris vincetus bene cla-	
Et vita vete-	} rum	Nosset per scripta prio-	} rum.
Atque statum mise-		Per mores sciret eo-	

Quos versus ad Heinricum Leonem scriptos esse recte coniecisse videtur vir clarissimus Engelhard; quæ si ita se habent codex paulo post annum 1189 conscriptus est. Variarum lectionum messis tenuissima primam Freheri editionem non ita negligenter factam esse probat. Valde mutilavit Cosmæ chronicon librarius, nam vix decimam totius operis partem servavit; leguntur capita I, pr. — 15, 21-25; II, 37, 38; reliqua desiderantur omnia. Accedit vero supposititia bulla Alexandri II papæ de fundatione ecclesiæ Wissehradensis, quam genuinam esse nemo sane putet, qui eam paulo attentius legerit; inter varias eam recepimus lectiones (227). Ubi 7 cum reliquis codicibus conferri potest, textus non est ita rejiciendus, familiæ B eum annumerandum esse probant glossæ I, 43. Ejusdem denique notæ ultimus est quem habemus.

7^a Codex Monacensis chart. sæc. xv, cujus descriptionem debemus viro clarissimo Föhringer. Est hic etiam codex valde mutilus falsamque Alexandri II bullam exhibet. Sed hic exstant nonnullæ aliæ chronici lacinie quæ desunt in codice Argenteratensi. Continet codex Monacensis capita I, pr. — 19, exceptis annorum 895-929, I, 21-26, 29-31 usque ad verba VII Kal. Mai. dein sequitur bulla Wissehradensis, reliqua desunt omnia. Itaque nemini, opinor, communis horum codicum origo dubia videbitur. Et satis, ni fallor, apertum est illius consilium qui Cosmæ chronico mutilato falsam Alexandri II bullam inseruit. In una hac supposita

tabula textus mutilus vertitur, quam falsarius quidam Wissehradensis haud ita longe post Cosmam intrusisse videtur eo consilio, ut vetustiori originæ ecclesiæ Wissehradensis Cosmam testem vindicaret. Cui proposito satis fecisse videbatur, si setum suum lacinis quibusdam e chronico temere direptis misere vestiret et quasi exornaret.

Codices quos jam recensuimus et haud parvus numerus eorum qui in notitiam Pelzelii et Dobrowskii venerant, sed ab iis inveniri non poterant, probant Cosmæ chronicon diligentissime a posteris lectum esse. Tres codices conscribi jussit Carolus IV imperator, quod his verbis testatur Neplach ad annum 1125 (228): « Eodem tempore migravit ad superos Cosmas Ecclesiæ Pragensis decanus, qui scripsit chronicas de Bohemia, quas Plych decanus Pragensis a tincis et antiquitate putrefactas illustrissimi regis Bohemorum Caroli instantia tribus vicibus in membranis descripsit. » Quos codices exteris principibus dono datos esse, ideoque in Bohemia non latere conjecerunt Pelzelius et Dobrowskius. Porro codicem existisse in bibliotheca Bohuslai ab Hassenstein catalogus ejus docet, quam anno 1570 incendio consumptam esse legimus.

Editiones chronici Cosmæ exstant quinque, quarum duæ priores a Marquardo Frehero in lucem missæ sunt;

1) In rerum Bohemicarum scriptoribus Hanoviæ 1602, p. 1-14, quæ ut jam satis patet secundum codicem Argenteratensem data est, quamque codicis

NOTÆ.

- (221) Archiv. I, 392, VIII, 464.
 (222) Archiv. V, 700, 701.
 (223) I. e. schemate, hoc loco idem quod stemmate.
 (224) Heinrico Superbo duce Bavaricæ et Gertruda filia Lotharii imperatoris.
 (225) Mathilda filia Henrici II, regis Angliæ, obiit

1189.

(226) Meibom. rer. German. III, 166.

(227) II, 26.

(228) Dobner monumenta hist. Bohem. t. IV. Qualis sit codex quem ante oculos habuit Simler in epitome Bibliothecæ Conradi Gesneri Tiguri 1555 nescio.

magis exemplar quam veram chronici editionem A nomines.

2) Secundam editionem dedit an. 1607, Hanoviæ typis Wechelianis p. 1-172, ex codice nunc Holmiensi tunc Pragensi, quod satis probavit Dobrowskius. Sed ex Holmiensi codice priorem illam editionem supplevit magis quam novam secundum integram auctoritatem constituit, falsam enim Alexandri II bullam ex codice Argentoratensi retinuit. Ut supra vidimus, Freherus ipse monuit librarium non felicissima manu codicem descripsisse; itaque nomina propria turpiter corrupta sunt, et sexcenties, e. g., legitur *tamen* ubi codices exhibent *enim*. Suis etiam conjecturis Freherus hinc inde indulsit, quod ipse in præfatione editionis satis aperte indicavit.

3) Tertia editio nihil est nisi secunda repetita, at in fronte libri legitur anni 1620 numerus.

4) Freherianum chronici textum in collectionis scriptorem rerum Saxoniarum tomo primo p. 1967-2132 repetivit an. 1728 Menkenius, qui postea in tomo tertio varias lectiones et interpolationes monachi Sasaviensis dedit ex codice Dresdensi. Ornavit præterea editionem suam adnotationibus Christiani Theophili Schwarzii, Altorfensis professoris, ex quibus diligenter ex aliis chronicis conquisitis, paucas repetivimus, aliaque quæ explicandis rebus inservire posse videbantur exscripsimus, cum adnotationes ipsæ nostrarum et indolem et terminos excederent.

5) Quintam editionem eamque optimam quæ vel hodie sua laude minime fraudanda est dederunt Pragæ 1783 Pelzelius et Dobrowskius in tomo primo scriptorum rerum Bohemicarum, p. 1-282, quam fundamento critico et apparatus codicum satis amplo superstruxerunt. Nititur præcipue codice Pra-

gensi, cui Brewnoviensem et Freheri textus addiderunt editores, qui etiam summa diligentia omnia conquisierunt quæ ad Cosmam pertinere videbantur. Quanto cum fructu variarum lectionum collectionem quam illi dederunt in nostram editionem ascivimus, unicuique vel obiter inspicienti apparebit. Ex illa enim editione eorum codicum lectiones desumpsimus qui, cum Pertzius v, ill. codicis metropolitani inspectione eam accuratissimam esse probasset, sine ullo fructu denuo evoluti videbantur.

Primus, quod sciam, qui continuationem fragmenta majora ex codice metropolitano publici juris fecit, erat Pessina de Czechorod, cui ad libros suos componendos hunc cum aliis ex tabulario capituli Pragensis in lucem protrahere licebat. Si ea quæ in Phosphoro septicorni (229) et in Marte Moravico (250) typis exprimenda curavit, in uno loco colligis justam jam habes omnium continuationum partem; sed haud ita accurate hæc edita sunt. Quod multo magis factum est in prima quam habemus editione integra, quæ in lucem prodiit hac inscriptione *Continuatio Chronici Bohemici olim conscripti a Cosma nunc e codice manuscripto Pragensi producta, ed. Joach. Krakovski de Kollovrath, præside Baptista Piker. Viennæ 1752. 4.* Quam negligenter hæc editio parata sit satis docuerunt Pelzelius et Dobrowskius, qui fidelissimorum errorum catalogum confecerunt (231). Nos accuratam illorum virorum editionem secuti sumus, ascitis variis illis lectionibus quas ex codicibus aliis dedit Palackius, et vel sic priorum editionum repetenda est quæstio, minime omnibus locis verum auctoris sensum elici neque omnia librorum vitia emendari posse, quæ fortasse alio quodam codice in bibliothecis adhuc latente sanabuntur.

Scribebam Berolini mense Maio 1847.

RUDOLPHUS KOEPKE.

NOTÆ.

- (229) E. g., p. 536, an. 1140, p. 182, an. 1249, an. 1261-1265, p. 370, an. 1271, p. 381, an. p. 556, an. 1271, 1281-1283. 1278.
 (230) P. 546, an. 1249, p. 361, an. 1254, p. 368, (231) I, p. xxxix.